Crida dela fira

ESTUDIS

ROSER SALICRÚ i LLUCH
El "Llibre de Verbals" del batlle de Mataró (1480-1487). Una primera aproximació

ENRIC SUBIÑÀ i COLL
Els primers treballs documentats de tres escultors mataronins del segle XVII: Joan Llobet, Antoni Riera i Joan Fornés

ANTONI MARTÍ i COLL
Unes pintures de la capella dels Dolors alienes als pinzells de Viladomat?

RAMON SALAS i OLIVERAS
La ciutat en el record (VI)

RECURSOS

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/67

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2000

FULLS/67

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2000

TAULA

Portada: Crida de la fira de l'any 1485 ("Llibre de Verbals", f. 145v).

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)

Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col·laboració del

EDITORIAL

EL *MATARÓ* DE JOAQUIM LLOVET

Des de temps antics, la ciutat de Mataró ha tingut nombrosos historiadors que han fet llum sobre el nostre passat. Ja Pierre de Marca, basant-se en la *Crònica* de Pujades, de principis del segle XVII, esmentava les inscripcions romanes d'Iluro. Una epigrafia àmpliament estudiada en l'obra de Georges Fabre, Marc Mayer i Isabel Rodà, de l'any 1980.

En el segle XIX, es publicaren els estudis del pare Rius i la important obra *Iluro* de Josep M. Pellicer. També hem d'esmentar els treballs de Manuel Borràs de Palau, de Joan de Cabanyes, d'Antoni Franquesa i Sivilla i del Dr. Lluís Viladevall i Malgà, amb la col·laboració del jove arquitecte Josep Puig i Cadafalch.

Entrat el segle XX, se'ns fa difícil de fer la llista de tants historiadors, i recordem els que ja no es troben entre nosaltres, Marià Ribas, Josep M. Colomer, Esteve Albert i el nostre fundador Lluís Ferrer i Clariana. No citarem els vivents, ben coneguts pels seus treballs en la gran quantitat de llibres i de revistes publicats, la col·lecció del Premi Iluro, la del Patronat Municipal de Cultura, les publicacions del Museu de Mataró, de la Secció d'Història del Casal, els quinze volums de les Sessions d'Estudis Mataronins i els nostres *FULLS*, que ja han arribat al número 67, a més de moltes obres publicades que no formen part de cap col·lecció.

El nostre assessor i col·laborador Joaquim Llovet, que fa quaranta anys va editar els dos volums de la seva monografia *La ciutat de Mataró*, i que és autor de cinc treballs guardonats amb el Premi Iluro i de molts altres estudis importants en diverses publicacions, ens presenta ara la seva obra *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*.

Es tracta d'un extens treball, fruit de la pròpia investigació i que és també un ampli recull de tot el que fins ara es coneix de la història de la nostra ciutat; obra de consulta que es farà indispensable per als historiadors del segle XXI.

Felicitem Joaquim Llovet per aquesta síntesi, que sabem que és el fruit d'un esforç continuat durant molts anys, i felicitem també la Caixa Laietana que ha fet possible la seva edició.

JOAN BALLESCÀ I PRAT, *IN MEMORIAM*

El passat dia 21 de març, a l'edat de vuitanta-set anys, va morir l'amic i col·laborador del Museu Arxiu Joan Ballescà i Prat.

Nascut l'any 1912 al carrer de Sant Josep, cantonada El Torrent, ben aviat, als tres anys, la seva família es traslladà al carrer de Churruca, cantonada al carrer de Gravina, on passà la seva infantesa. Als cinc anys va anar a Santa Anna, com ell mateix explicava als nostres *Fulls*, en les seves memòries «Records d'un mataroní en un Mataró que fou», que s'havia proposat de continuar, però que, dissortadament, ja no serà possible.

Joan Ballescà i Prat al Museu Arxiu. VI Sessió d'Estudis Mataronins. 15 d'abril de 1989. Fotografia Miquel Sala. MASMM.

Com a català i com a nacionalista militant, la seva vida, com la de tota la seva generació, va quedar marcada per la guerra civil.

Fou empresonat pels fets del Sis d'Octubre de 1934 i, en esclatar l'aixecament militar, entrà voluntari a les Milícies Pirinenques, en les quals arribà a sergent. De les seves experiències de la guerra i de l'exili –perllongació d'una guerra perduda– a França, en els temps durs de l'ocupació nazi, en són testimoni els seus treballs «Vivències d'un soldat català a la guerra d'Espanya» i «L'exili». Al Museu Arxiu, el 15 d'abril de 1989, va participar al col·loqui sobre la fi de la guerra civil, en el curs de la *VI Sessió d'Estudis Mataronins*.

Va restar a França, país que sempre va estimar, fins a l'any 1948. Quan va veure clara la possibilitat de tornar a Mataró, ho va fer.

I a Mataró va viure fins a la seva mort. Sempre amatent als esdeveniments culturals i esportius. Membre fundador del Club d'Opinió Jaume Llavina. Franc i obert, radical en les seves conviccions i respectuós amb les dels altres.

Joan Ballescà, quan s'enderiava en una cosa, ho feia a consciència, s'hi donava. Així ho va fer amb l'elaboració de la monografia *La natació esportiva a Mataró (1919-1990)*, amb la publicació d'articles en diverses publicacions i en una monumental traducció del llibre de Daniel Rops *Jesús en son temps*, testimoni de la seva vessant religiosa que més d'un desconeix.

Joan Ballescà i Prat sempre fou patriota i home de fe, humanista integral, català de socarrel i mataroní impenitent.

Que descansi en pau.

DONATIU DEL LLIBRE *VARIA COMMENSURACION PARA LA ESCULTURA Y ARQUITECTURA*

El passat dia 12 de febrer la Sra. Montserrat Suñé va donar a la biblioteca del Museu Arxiu el llibre *Varia Commensuración para la escultura y arquitectura*, obra de Juan de Arphe y Villafañe, editat a Madrid l'any 1763. És de gran interès tant pel text, com per l'edició i els gravats. Agraïm la donació.

VARIA
COMMENSURACION
PARA LA ESCULTURA,
Y ARQUITECTURA.
POR
JUAN DE ARPHE Y VILLAFAÑE,
natural de Leon, Escultor de Oro, y Plata.
QUINTA IMPRESSION.
AñADIDO POR DON PEDRO ENGUERA, MAESTRO de Mathematicas de los Cavalleros Pages del Rey nuestro Señor, (que Dios guarde) y de su Real Artilleria, &c. el Relox Vertical, con declinacion, y sin ella: El Relox Oriental, y Occidental, y en todos puestos los Signos.

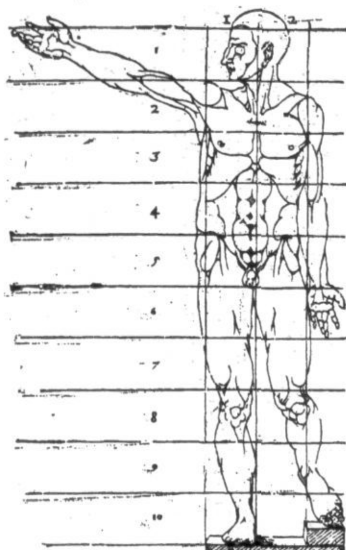

Con las Licencias necessarias. En Madrid: En la Imprenta de Miguel Escrivano, Calle Angosta de San Bernardo. Año de 1763.

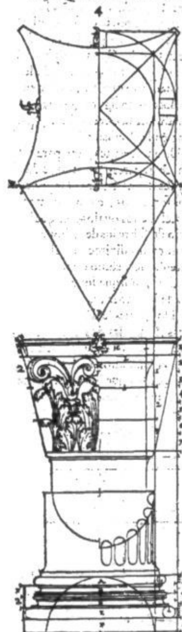
Se hallarà en la Libreria de Joseph Mathias Escrivano, frente las Gradas de San Phelipe el Real.

MEDIDA DEL CUERPO. TIT. I. 117

ARQUITECTURA. TIT. I. 249

angulos son N. O. P. La division, y distancia de entre los dos circulos, el inscripto, y el circunscripto se divide en 4. partes, y dexando una, se pone el pie del compàs en P. y abierto el otro hasta las 3. partes, se dà desde N. hasta O. una linea corva, que llegue à los dos lados del triangulo; y hecho esto en todos quatro lados, quedarà formado el Cimacio del Abaco, y el buelo de la flor con su fruto, tiene las tres partes que restan de las 4. à la Q.

Las Estrias son 24. de la misma manera que la Colona Jonica, salvo que siempre se hacen en el tercio baxo embutidas, como bastoncillos, y en la Jonica se hacen todas hondas.

EL

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

Els Srs. Montserrat Cruxent i Rovira, Joan Tàpias i Cruxent i Antònia Auladell i Bofill han cedit al Museu Arxiu els vestits d'una antiga imatge de sant Narcís, brodats a l'entorn del 1850 per les monges Concepcionistes de Mataró, alguna d'elles, de la família Cruxent. La imatge es perdé l'any 1936.

El Sr. Ramon Pera i Casadesús ha donat una litografia antiga que representa la fàbrica Casarramona i Coll, al carrer de Churruca. És de gran interès.

El Sr. Jaume Mas i Torrellas ha lliurat al Museu Arxiu documentació i objectes pertanyents al seu pare Sr. Joan Mas i Conchello.

La documentació és important per conèixer algunes de les activitats culturals de la ciutat en la dècada dels anys quaranta.

Agraïm tots aquests donatius.

Amb aquest article, la Dra. Roser Salicrú i Lluch, membre de l'Equip del Museu Arxiu, ens presenta el "Llibre de verbals y altres negocis del batle de Mataró", conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i algunes de les possibilitats que l'anàlisi del contingut d'aquest interessant registre ofereix per al coneixement de la història mataronina del darrer quart del segle XV.

EL "LLIBRE DE VERBALS" DEL BATLLE DE MATARÓ (1480-1487). UNA PRIMERA APROXIMACIÓ

A l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a la secció de Reial Patrimoni, a la sèrie de Batllia, amb el número 2.336 de l'inventari actual, s'hi conserva un volum de dos-cents setanta folis intitulat, segons expressa la portada amb una inscripció en lletra moderna, "Llibre de verbals y altres negocis del batle de Mataró", que té com a dates extremes el 24 d'agost de 1480 i el 31 de desembre de 1487, bé que hi manquin, almenys, els documents registrats entre la darreria de juliol de 1483 i mitjan agost de 1484.[1]

A la contraportada hi ha una anotació, més tardana, que explica que «aquest libre és duyt de Mataró y se ha de aportar al col·legi de notaris reals per fer relació sobre certs actes», és a dir, que, en algun moment, el llibre, custodiat a Mataró, fou dut a Barcelona perquè un notari pogués extreure còpia d'alguns dels documents que hi ha registrats.

És evident que, després, el llibre no fou retornat a Mataró, com hauria calgut, però també és segurament gràcies a això que ens ha pervingut.

El registre recull tot el seguit de crides públiques i de notificacions verbals que, durant aquests anys, el batlle de Mataró –o el seu nunci, verguer o porter– féu a la gent del terme. I, encara que presenti algunes similituds amb alguns dels altres registres de la batllia que s'han conservat al fons notarial de Mataró, que de tant en tant recullen alguna crida o algunes ordinacions[2], és, de manera evident, molt més ric.

És curull, per exemple, de citacions a comparèixer davant de la cort del batlle per delictes comesos en el terme del castell. I, encara que moltes vegades no s'especifiqui la naturalesa d'aquests delictes, només això ja ens permetria reconstruir la xarxa de relacions humanes teixides pels mataronins, ja que hi ha referències a gent de tot arreu, bé que sobretot del Maresme i de les seves zones properes de les comarques del Vallès, el Barcelonès i la Selva.

Hi sovintegen, també, els problemes derivats de les afrontacions o límits de peces de terra o de cases, i del veïnatge en general; debitoris, empenyoraments i herències; s'hi registren arrendaments de drets, com els de la carn o la llenya; i s'hi inclouen, igualment, alguns trasllats o còpies de cartes reials que fan referència directa a Mataró o que, d'una manera o altra, afecten el seu terme o els seus habitants.

Es tracta, per tant, d'un registre de grandíssim interès per a la història mataronina del darrer

quart del quatre-cents, i això tant perquè recull nombrosíssimes dades de la vida quotidiana de Mataró i dels seus encontorns durant la penúltima dècada del segle XV, com pel moment històric que reflecteix.

El "Llibre de verbals" s'inicia només vint-i-quatre dies després que, el 31 de juliol de 1480, amb el privilegi atorgat a Toledo pel rei Ferran II el Catòlic, el terme del castell de Mataró (és a dir, Mataró, Sant Andreu de Llavaneres, Sant Vicenç de Montalt i Caldes d'Estrac) fos agregat, per darrera vegada, a la Corona, després que, durant la guerra civil catalana contra Joan II, hagués quedat sota el domini de Pere Joan Ferrer.[3]

Per poder valorar el veritable interès d'aquest volum, caldria estudiar-ne, acumulativament i exhaustiva, tot el gruix aparentment monòton i quotidià de dades i documents que, altrament, difícilment és perceptible, i que és, en realitat, el que permetria presentar un quadre viu i real de la gent i la vida al terme de Mataró en aquella cojuntura.

Tanmateix, per ara em limitaré a presentar alguns petits tasts del contingut del registre, tot destacant-ne aquells elements que, en una primera aproximació o ullada encara superficial, m'han cridat més l'atenció o m'ha semblat que podien ser més interessants, amb l'esperança que, en un futur, tinguem ocasió de capbussar-nos-hi de ple a través d'una anàlisi aprofundida.

NOMENAMENTS D'OFICIALS REIALS

Entre les cartes reials que recull el registre, hi destaquen, per exemple, els nomenaments dels batlles reials del terme del castell de Mataró. El batlle de la vila era, inicialment, l'agost de 1480, Bernat Vilardell, però el 21 de febrer de 1482 fou nomenat, per un trienni com preveien els privilegis mataronins, Salvador Catà, al qual tres dies després el primer féu el traspàs de poders (ff. 27^{v}-28^{r}).

Al cap de tres anys, el 12 de febrer de 1485, una crida ens informa del nomenament d'Antoni Folgueres com a batlle reial (f. 132^{r}), que designà com a sotsbatlle de Llavaneres Antoni Feliu, àlies Morera, de Llavaneres.

Tanmateix, «propter delicta per eum comissa», Folgueres fou cessat el 19 de juliol i substituït, durant beneplàcit, per Joan Soler (ff. 152^{v}-153^{v}), que també nomenà sotsbatlle de Llavaneres Antoni Feliu (f. 157^{v}).

Però el 5 d'octubre de 1485 Folgueres tornà a ser restituït en l'exercici del càrrec (f. 166^{v}) i, el desembre de 1487, quan acaba el registre, encara seguia exercint la batllia.

Directament o indirectament, a través del "Llibre de verbals" també podem conèixer, lògicament, la identitat dels jurats de la vila: Salvador Portell, Joan Seguí i Miquel Hivern, amb Pere Seguí com a clavari, per exemple, el 1480; Salvador Jofre, Antoni Folgueres –futur batlle– i Joan Lledó, el 1481, que tenien deutes amb un anterior clavari, Jaume Oliver, ferrer, «del compte pessat del temps seu de la clavaria» (f. 9^{v}); Bernat Arnau, Salvador Portell, Antoni

Cessament del batlle Antoni Folgueres «propter delicta per eum comissa» ("Llibre de verbals", f. 152v).

Palau, tots tres de Mataró, i Miquel Major, àlies Morera, de Llavaneres, el 1485, als quals cal afegir Jaume Oliver, Ferrer Joan, Simó Sastre, Bartomeu Vidal, àlies Soler de Bellot, del veïnat de Valldeix, com a prohoms del consell (f. 140^{v}); o Esteve Masgròs, Joan Seguí, Bernat Vilardell, de Mataró, i Salvador Catà, de Llavaneres, el 1486 (f. 194^{r-v}).

CAMINS I VEÏNATGE

Els conflictes entre veïns, sobretot per l'ús o per l'apropiació indeguda de drets de pas, amb els conseqüents perjudicis als propietaris, ens il·lustren, de tant en tant, alguns aspectes de la vida quotidiana i de les activitats agràries dels mataronins del darrer quart del quatre-cents.

Així, per exemple, sabem que, el desembre de 1481, a instància d'en Flaquer de Mata, es va manar a en Ferragut de Mata que, en endavant, «no pas bestiar [me]nut per la porte del dit Flaquer passant lo dit bestiar dejús les oliveres qui prop la dita casa del dit Flaquer són, per quant li destruhen les olives, e assò fins sia vist si hi ha camí hoc ho no, [...] e que per lo semblant no gos pessar lo dit bestiar manut per lo camí qui és a la plana de Sant Martí e passa pel mig del blat del dit Flaquer, fins per lo semblant sia vist si hi ha camí hoch ho no» (f. 24^{r}).

Can Flaquer de Mata, amb l'ermita de Sant Martí al fons; el 1481, el bestiar dels veïns destruïa olives i passava pel mig del blat (il·lustració de Marià Ribas)

O uns mesos abans, el maig de 1481, el batlle, a instància de Salvador Guitard, de Sant Vicenç de Llavaneres, i aconsellat per Llorenç Cortès i Narcís Morera, prohoms que havia nomenat perquè s'informessin sobre el «camí qui trevessa de la plassa de Sant Vicens ve[r]s Sotarriba e passa per casa del dit Guitard, ja si hi ha camí públich hoch ho no, ni si hi deu pessar bestiar gros hi manut», dictaminà «que antigament no hi havie camí de bestiar manut e axí no deurà pessar dit bestiar manut per lo dit camí sinó ten solament bestiar gros e gens», i en féu fer crida pública (f. 13^{v}).

També el 1481 descobrim que el batlle, a instància dels jurats mataronins, «per fugir scàndols e inconvenients qui enffre aquells [«los poblats en la plassa» de Mataró] se podien seguir», havia «fet adobar, aplenar e alivellar la dita plassa a ffi que les ayguas discorrents de les teulades stans antorn de la dita plassa vaigen de quade taulada allí a unt és més covinent e natural»; i que, arran de «certa altercació» que hi hagué entre «los poblats en la plassa», els jurats

Ordinacions de 1480 que prohibeixen robar raïms i regulen el pasturatge de porcs ("Llibre de verbals", f. 2v).

ordenaren que «no sia negú qui gos lensar terra ni brossa neguna, ni cavar o fer cavar en la plassa de la dita vila, ni devant les portes de les cases de la dita plassa», sense llicència del batlle, i així mateix que «no sia negú qui gos serrar ni posar fusta en la dita plassa ne tenir fusta», ni tampoc «per los carrés de la dita vila» (ff. 17^v i 18^v).

ORDINACIONS

Un dels aspectes més interessants del "Llibre de verbals" són, sens dubte, les diverses publicacions d'ordinacions municipals que recull.

A través dels fons de l'Arxiu Notarial de Mataró conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i d'algunes crides que hi són registrades, Joaquim Llovet ha donat a conèixer ordinacions, per exemple, de 1470 i 1471[4], bé que el *corpus* més antic conegut era, fins ara, el que publicà Josep Maria Colomer, del 29 de desembre de 1489, extret també del fons notarial mataroní[5], i que, posteriorment, el mateix Llovet en va localitzar i analitzar un altre *corpus*, de 1494.[6]

Des del seu primer foli escrit –i, per tant, des del primer dia del registre, des del 24 d'agost de 1480–, el "Llibre de verbals" ja permet conèixer altres ordinacions, soltes, que, després, el 3 de maig de 1485, a instància dels jurats de Mataró i de Llavaneres, són publicades totes juntes (ff. 140^v-144^r)[7]. Per tant, ara com ara, aquest *corpus* de 1485 és el més antic que coneixem.

La crida del 24 d'agost de 1480 prohibeix, per exemple, que es jugui a daus i que es juri «de Déu», sota pena de 5 sous; que es robi, sota pena de ser assotat «e de star un dia al castell»[8]; que s'acoltelli o apunyali ningú, sota pena de perdre el puny; que es tiri amb ballesta «ni en altre manera matar negú», sota pena de mort; que s'entri en vinya d'altri i que se'n mengin o se n'emportin raïms, sota pena de 5 sous de dia i de 10 sous de nit; que «no sia negú qui gos manar porchs fora casa pesturar ab altre bestiar plegats, ans dits porchs hagen menar separadament ab bo e sufficient pestor dedicat a gordar porchs», sota pena de 5 sous de ban; o que es prenguin fruites dels camps dels altres.

Finalment, també s'ordena que cada propietari hagi de pagar els danys que el propi bestiar, gros i menut, pugui ocasionar si és trobat en vinyes d'altri (ff. 2^r i 2^v-3^r).

Quan apareixen soltes, les ordinacions poden donar resposta a algun conflicte que s'ha produït poc abans, poden respondre als imperatius del calendari litúrgic i/o regular les seves celebracions, o bé poden reflectir el ritme i el calendari de les activitats agràries.

El primer cas, podríem exemplificar-lo amb la regulació de la higiene de la plaça de la vila de Mataró, el 1481, després que s'hagués arreglat el desguàs de les teulades, esmentat més amunt.

Una mostra del segon cas podrien ser les prohibicions que trobem, durant el mes de febrer de 1485, en plena Quaresma, de jugar a cap joc de daus ni de naips abans de Pasqua, sota ban i pena de 5 sous, o de jurar, renegar o blasfemar «de Déu, ni de la sua Beneyta Mare, ni dels Sancts e Sanctes del Peradís», també sota pena de 5 sous (f. 132^r).

Pel que fa a les ordinacions que reflecteixen el ritme de les activitats agràries, ja he indicat més amunt, per exemple, que l'agost de 1480 –i per tant gairebé en temps de verema– es prohibia que s'entrés en vinya d'altri i que se'n mengessin o prenguessin raïms, i que s'ordenava que cada propietari hagués de pagar els danys que el seu bestiar ocasionés en vinyes alienes (ff. 2^v-3^r).

Però els exemples són abundants: el maig de 1485 es prohibia específicament que s'agafessin cireres i ametlles (f. 140^r) i, significativament a mitjan juny, en aquest cas de 1481, s'advertia que «no sia algú qui gos metre bestiar gros ne manut en camp algú mentre les garbes hi sien, sens licència del senyor de qui és dit camp, e axí matex de spigular fins les dites garbes ne sien levades» (f. 15^r).

FIRA I REFIRA[9]

Seguint la tradició que ha arribat fins als nostres dies, en el darrer quart del segle XV a Mataró la fira ja se celebrava, anualment, cada dilluns de Pasqua Granada o de Pentecosta. Uns dies abans, el batlle feia una crida que oferia guiatge i seguretat a tots aquells que hi assistissin i, ocasionalment, en regulava alguns aspectes, sobretot d'ordre públic.

Al "Llibre de verbals" trobem les crides de la fira de 1481 (f. 14^v), 1482 (fol. 36^v), 1483 (ff. 98^v-99^r), 1485 (f. 145^v), 1486 (f. 190^v) i 1487 (f. 245^v), però, evidentment, hi manca la de 1484, ja que com he dit hi ha un hiat documental.

Les crides recorden, com era habitual, que, «per privilegi a la dita vila atorgat e per costum antich, cascun any, lo diluns de Sincogèsima, se tinga fira en la vila de Materó, e lo dit honorable batle acustum de guiar totom qui vinga en la dita fira» fins vuit dies després.

Pel que fa a les regulacions complementàries de la fira, el 1482 s'estipulava, per exemple, que «tot flequer o hosteler qui past pa per vendre haje a metre en la fogassa XIIII onzes de pa cuyt», sota pena de 20 sous; o que «tot taverner o persona qui vene vi a menut haje a vendre lo vi vermell, cridat bo e sufficient, a VIII diners lo corter, e tenir les mesures vuyt», sota la mateixa pena (f. 36^{v}).

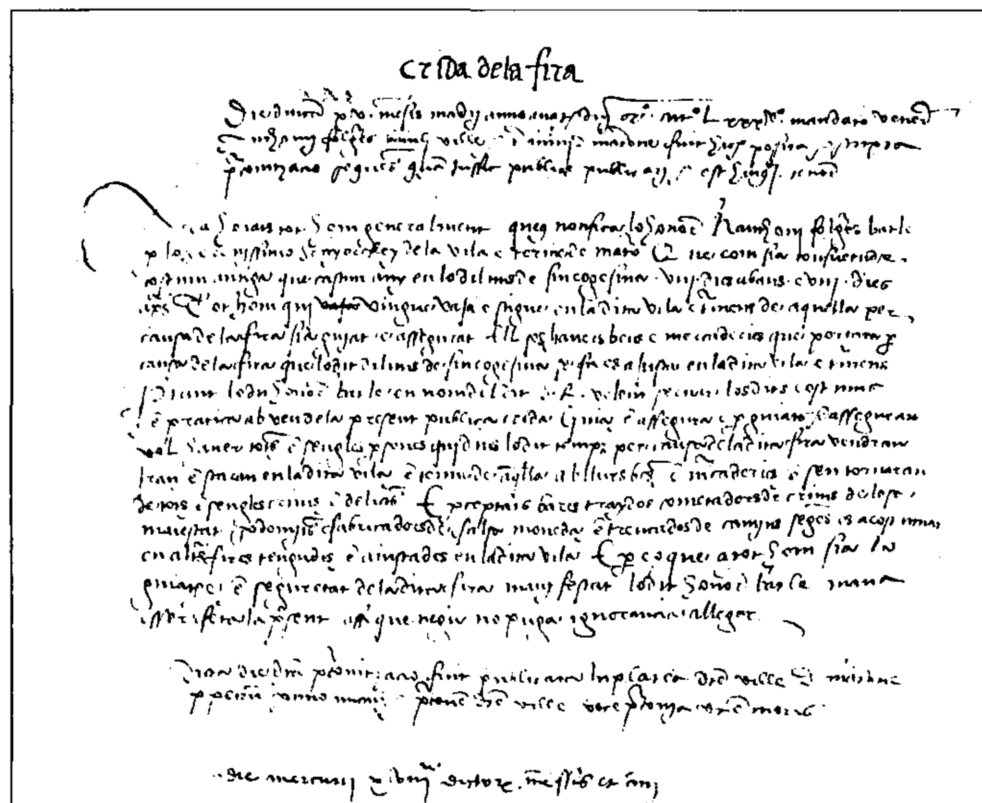
O, el 1485, s'establia que «tot home qui sia del terme de la dita vila, age e sia tengut portar o fer portar, lo dia de la fire, tot quant bestiar gros tendrà, e aquell age a tenir en la fira, en lo loch acustumat, tant com la dita fira sa tendrà», sota pena de 10 sous; que «tot[s] los hostalers agen a tenir senyal d'ostal, e tot taverner, hostaler e persona o personas qui venen vi a menut agen a tenir senyal de toya, e cridar lo vi que vendre volran avans que'n venen, e age a tenir l'embut coletdor, e tenir dinal del for que vendran e mig corter», sota pena de 5 sous cada vegada que hi contravinguessin; que «tothom qui pesterà pa de fleca per vendra a menut age a ffer, per cascuna vegada que pesterà, cotre dinals[10] o més, si més ne volrà fer, sots la dita pena, e que age a tenir del dit pa a la sua porta», i que «no sia negú qui gos pestar ne li sia permès que en lo dia de la fira o per aquell dia, ne de la refira, ne neguna jornade infre l'ayn, si donques contínuament no paste tot l'any», sota pena, també, de 5 sous (ff. 147^{r-v}).

L'any 1485 també apareix la crida de la *refira, segona fira* o *retorn de fira*, esmentada en aquesta darrera ordinació que he assenyalat i que, per concessió de la reina Maria, la muller d'Alfons el Magnànim, i de l'any 1434 en endavant[11], se celebrava el dia de sant Bernabé, és a dir, l'11 de juny.

Cinquanta anys després, la refira era considerada ja, com la fira, «consuetut e costum antigua».

També com per la fira, tots els qui es desplaçaven fins a Mataró amb motiu de la refira eren guiats (ff. 147^{v}-148^{r}):

> «com sia consuetut e costum antigua que cascun ayn, en lo die de Sant Barnabé, VIII dies abans e vuyt dies aprés, tothom qui vingue, vage e stigue en la dita vila e térmens de aquella per causa de la refire que lo dit dia de Sant Barnebé se fa e sa ajuste en la dita vila e térmens de aquella, per tant, lo dit honorable batle, en nom del dit senyor rey, volent servar los dits custums e pràticas, ab veu de la present pública crida guia e asegura, e per guiats e asegurats vol haver, totes e sengles persones qui dins lo dit temps per causa de la dita fira vindran, iran e steran en la dita vila e térmens de aquella ab lurs béns, marcaderias, e se'n torneran, de tots e sengles crims e delictes, exceptats bares, traydors, cometedors de crims de leza magestat, sodomites,

Crida dela fira

Crida de la fira de l'any 1485 ("Llibre de verbals", f. 145v).

fabricadors de falsa moneda e trencadors de camins, segons és acustumat en altres fires o refires tengudes e ajustades en la dita vila».

El 1486, retrobem la crida de la refira (f. 193^{r}), encara que en aquest darrer cas el guiatge s'estén a només tres dies abans i després de la mateixa, en lloc dels vuit de l'any anterior[12], i va acompanyada d'ordres perquè, abans de cinc dies, s'adobin i desbardissin els camins (f. 193^{r-v}).

Aquesta darrera ordre, com la que apareix després de la crida de la fira de 1487, especifica que s'han d'adobar els camins perquè hi puguin passar bé les bèsties carregades i les gents, a peu o a cavall, que hagin de transitar pels camins (f. 246^{r}), signe de l'afluència que devia haver-hi.[13]

UN PELEGRÍ A COMPOSTEL·LA

L'atzar m'ha permès espigolar, també, algunes notícies relacionades, per exemple, amb el benefici de sant Esteve de Santa Maria de Mataró (ff. 99^{v}, 104^{v}-105^{r}...), amb una ordre d'empara de tots els béns, drets i rendes del rector, Joan Comes, del maig de 1483 (f. 99^{v}), o amb els habituals problemes entre notaris reials i parroquials, l'estiu d'aquest mateix any (ff. 81^{r}-82^{v}, 83^{v}).

Tanmateix, per la seva curiositat, i en relació amb aspectes eclesiàstics, destaca la tramesa, el maig de l'any 1483, per ordre dels jurats i el consell de la vila i d'acord amb la resta de prohoms mataronins, d'un pelegrí a Santiago de Compostel·la, de qui no coneixem la identitat i ni tan sols sabem si era mataroní (f. 100^{r-v}):

> «Ara hojats tothom generalment que·us notificha lo honrat batle, a instància e requesta e per ordinació dels honrats jurats, que, com per los dits jurats e consell, e encara per alguns prohòmens de la vila de Materó, sia stat determenat de fer e trametre hun palagrí al beneventurat mossèn Sant Jacme de Galícia, lo qual partirà, Déus volent, demà, que serà divendres, e con sia ordonat de acompanyar-lo ab processó fins fora lo terme, per tant, lo dit honorable batle mana a tothom generalment que no fassa ne altrament fer fassa alguna fahena fins la dita processó sia tornada en la sglésia e lo offici divinal sia celebrat, e encara mana lo dit honorable batle, per ordinació dels dits jurats, concel e prohòmens, que, durant l'anada e venguda del dit pelegrí en lo dit pelegrinatge ningú, axí strany com privat, de qualsevol condició sia, no guos jugar a ningun joch de qualsevol ley sia en què vagen diners, sots pena o ban de 20 sous per quiscun e quiscuna vegada que serà contrafet, lo qual ban serà adquisit per la maytat a la obre de la sglésia e del hospital, e l'altre maytat sia lo terç del acusador, e la resta del dit honorable batle aquell exequint. E més mana lo dit batle, per ordinació dels dits jurats e de consell, que ningú no gos jurar de Déu, sots pena e ban de V sous, en la qual pena sia caygut axí aquell qui ho jura com aquell qui ho hourà e no ho denunciarà, de la qual pena la maytat sia adquisita al hospital e l'altre mayta[t] al batle».

Tot i amb això, quatre dies després una altra crida ens informa que, a desgrat de la prohibició de «tots jochs en què anassen diners fins lo palagrí tramès a mossèn Sant Jaume de Galícia fos tornat», hi havia hagut diversos mataronins que «se sien atrevits a tirar e joguar formatges» i, en conseqüència, els jurats de la vila hagueren de tornar a prohibir, aquesta vegada explícitament, «que ningú no gos jugar en dit joch de tirar formatges» fins que el pelegrí no hagués tornat, sota la mateixa pena de vint sous, que s'havia de distribuir en tres parts iguals entre l'església i l'hospital, l'acusador i el batlle de la vila (f. 105^{v}).

TRAMESA DE VI A LA GUERRA DE GRANADA[14]

Un caràcter ben divers té una crida que trobem el penúltim dia de gener de 1485, que ens permet saber que dos mataronins, Amador Bellot i Joan Soler, havien decidit noliejar una nau per abastir de vi les tropes castellanes que participaven a les campanyes contra el sultanat nassarita de Granada.

Bellot i Soler oferien als seus convilatans, per mitjà d'aquesta crida, la possibilitat que hi contribuïssin amb el vi de la pròpia collita, tot garantint-los que, si era tan bo com el d'ells dos, se'n repartirien els beneficis a parts iguals, i, si no ho era, ja pactarien conjuntament la distribució dels guanys.

A més a més, Bellot i Soler no oblidaren pas de proclamar, per a tranquil·litat dels possibles col·laboradors, que, lògicament, assegurarien degudament el carregament de vi de la nau per evitar qualsevol risc de pèrdua (fol. 129^{r}):

> «Ara ojats tothom generalment que·us notifiquen e·us fan a saber n'Amador Bellot e Joan Soler que, com ells entenen encarregar

un cert navili de vi per lo camp de Granada, lo qual creuen partirà circa mijant Coresma, per ço notifiquen ab la present a qualsevol persones de qualsevol condició sien qui vulla metre o carregar en dit navili de vi que, de açí a Carnestoltes, que·u digan e parlen ab los dits Amador Bellot e Joan Soler, car los dits Amador Bellot e Joan Soler seran contents a qualsevol persones qui metran vi, pus sia tem bo com lo que ells carregan, fer-los part del guany egualment, e dels altres, qui no hauran lo vi tem bo, axí com se avendran ab ells. E tot lo càrrech qui irà ab dit navili dits Amador Bellot e Joan Soler asseguraran bé e ydòneament com en tals coses és acustumat».

HOSTALERS I ALTRES DRETS

Una primera ullada al "Llibre de verbals" també m'ha permès identificar alguns dels hostalers mataronins, com ara Joan Pedró –o Pedro–, que el 1482 tenia l'hostal arrendat a un cert Terrés; Joan Palau, que regentava l'hostal amb el seu gendre, Jaume Ferrer, àlies Palau; i Joan Rupit.

Els hostalers satisfeien, anualment, el «dret dels hostals» o «dels hostalés» al clavari de la vila. I, per exemple el novembre de 1482, tant Rupit com Pedró foren requerits de pagar la part del dret que encara devien a l'antic clavari, en Mas, barber (20 sous en Rupit i 3 lliures en Pedró). En Pedró, tanmateix, al·legà «que ell no deu res al dit Mas, car ell no tengé aquex any lo dit hostal, e que si res demanen que.u demanen an en Terrés, qui tenia lo càrrech de dit hostal» (f. 46^{v}).

Però els deutes dels hostalers amb la universitat de la vila devien ser cosa habitual, ja que, el juny de 1486, els jurats requerien al batlle «que vós nos penyoreu e executeu los hostalers de aquesta vila e a tots aquells qualssavol altres personas qui degen ne sien tenguts deure a la universitat e terme de Materó, per qualsevol deutes, talls o imposicions o quantitats per aquells degudes, las quals no volen e recusan pegar» (f. 194^{r-v}). L'endemà mateix, hom procedia a empenyorar i a vendre a l'encant públic un mul de pèl roig de l'hostaler Jaume Ferrer, àlies Palau, el gendre de Joan Palau (f. 194^{v}).

Ocasionalment, el "Llibre de verbals" també ens aporta dades d'altres drets, fins i tot d'alguns de nova creació, com el que «els honrats jurats e prohòmens de[l] conssell» instituïren a mitjan maig de 1486 sobre la venda de pa, vi i civada a Mataró i a Mata (f. 191^{r}):

«que, de assí en avant, tothom generalment, de qualsavol condició sia, qui vene pa, vi e sivade a menut dins los térmens de las parròchies de Santa Maria de Materó e de Sant Martí de Matha, que, per cascuna lliura de diners o per porrate de aquelles, pach de dret I sou per lliura, e aquell dret age a denunciar e pegar al clavari de la dita vila o en aquell que ell volrà tots los disaptes».

PROSTITUTES

Si, fins ara, no teníem notícies de l'existència d'un bordell a Mataró en una època tan reculada, el "Llibre de verbals" ens aporta, almenys, dues notícies relacionades amb «dones públiques». La primera, del mes de febrer de 1485, fa referència a l'existència d'un «loch acustumat» fora vila on s'estaven les prostitutes, per mantenir-les, d'aquesta manera, allunyades de les vilatanes «honestes».

Amb una ordre adreçada al corder mataroní Pere Peller, el batlle li feia expulsar de casa seva una «fembra pública» anomenada Joana; tot i que Pere ja n'havia estat requerit pels jurats, verbalment, altres vegades, fins aleshores n'havia fet cas omís (f. 130^{r}):

«De part del honorable en Salvador Cathà, batle de la vila e terme de Mataró, fets manament [a] en Pere Peller, corder, que, de continent, trascha ab tot effecte de una sua casa una fembra pública appellada Joana, la qual habita en dita casa, e açò per quant dita fembre no és honest stigue entre les altres dones de la vila, ans si habitar vol en la present vila stigua al loch acustumat. E guard-se dit Peller de fer lo contrari, car ja altres voltes li és stat dit de paraula tresqués de dita casa dita fembre e nunqüe se'n és curat, no fent stima del qui li és manat, lo qual manament se fa per ordinació dels honorables jurats de la present vila».

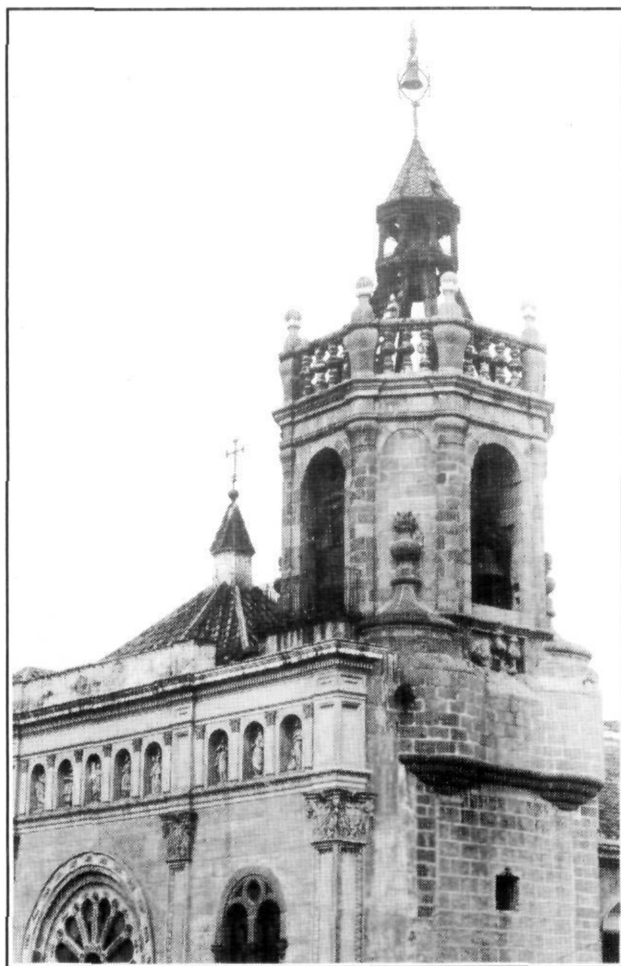
D'altra banda, i també el 1485, l'hostaler Jaume Ferrer, àlies Palau, el gendre de Joan Palau, rebé llicència per acollir a l'hostal, si volia, prostitutes, però a beneplàcit del batlle i a condició que «de talibus mulieribus seu feminis non possit tenere nech sustinere nisi unum diem et unam noctem nisi cum guidatione vel guidatico dictarum mulierum vel femineum, et etiam quod per dictum Jacobum Ferrer non sit sibi licitum soportare aliquam iniuriam vel desonestatem si tamen non sit cum suo amo vel amatore dicte mulieris» (f. 164^{r}).

ASSALT DE LES HOSTS DE PERE JOAN SALA

L'assalt de les hosts remences de Pere Joan Sala a la vila de Mataró és prou conegut, gràcies a les notícies que en donà Vicens Vives i a les aportacions de Joaquim Llovet.[15]

Coincidint amb els fets ja coneguts i confirmant la cronologia que en donen aquests autors, el "Llibre de verbals" recull, el 15 de març de 1485, una ordre d'Antoni Malvet –que acabava de ser nomenat «capità de la fortalesa de la vila e terme de Materó»– on, fent-se ressò d'una ordre reial, manava «a tothom generalment de la dita vila e terme que, de aquesta hora avant, fins demà per tot lo jorn, tots los poblats e habitants en la dita vila e terme de Materó hajen recullits en la sglésia de dita vila totes llurs vitualles» (f. 133v).

Un cop passat el perill, bé que «los poblats en la vila e parròquia de Mataró agen mesos e recullits los lurs béns dins la sglésia de la dita vila e assò per tenir-o més sagur que no si ho tenguessen en las casas per dupta dels anemichs», resultà que «com los dits hòmens han volgut tornar los lurs béns en las ditas casas se'n agen trobats molts menys de aquells que hi havien mesos e recollits en la dita sglésia, e creu-sa que algú o alguns se'n agen aportats de aquells béns qui manquen a aquells».

Hom considerava que no tothom que s'hagués endut béns d'altri havia d'haver-ho fet amb malvolença. Però, de tota manera, el batlle féu una crida advertint que qui sabés d'algú que s'hagués emportat béns aliens a casa seva ho havia de denunciar i que qui tingués béns que no fossin propis els havia de tornar, ja que, altrament, el batlle faria «scorquoll en casa de cascú e, si res ne troberà, los sarà pres per ladrocini» (f. 134r).

LLADRES DE CAMÍ RAL, PIRATES I PESTA

Periòdicament, el "Llibre de verbals" també recull notícies de malfactors i pirates.

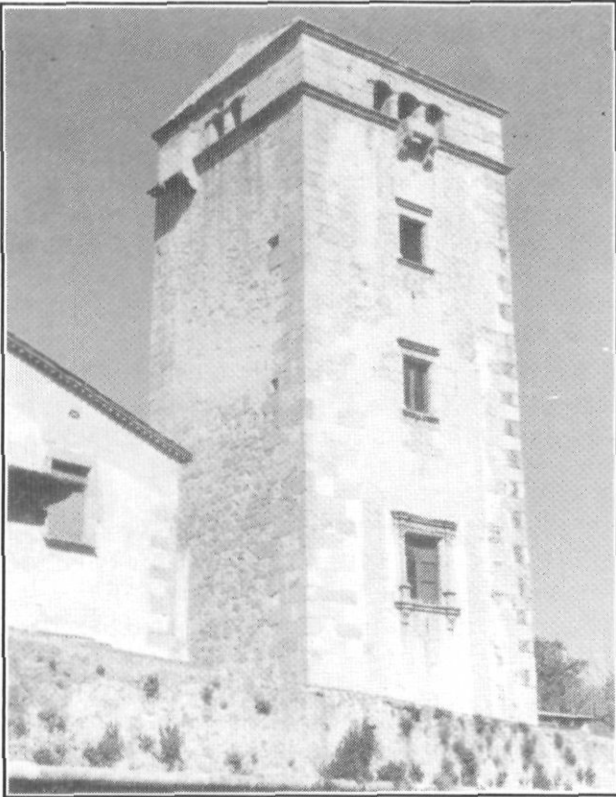
En aquell mateix any 1485, per exemple, al malestar dels desordres remences també s'hi sumava el dels lladres de camí ral, saltejadors de camins o «mals hòmens» que, «molt sovent, en les circumstàncies del terme de Mataró, se meten en lo Camí Real en salt e en e[n]guany; e, stant aquí, roben e dampnifiquen los qui pacíficament passen per dit Camí Real tant anant en Barcelona com fent altre via per exercir lurs negocis».

Tement que, «per fer-se dits robatoris moltes vegades en lo terme de Mataró e moltes vegades en les circumstàncies del dit terme», el lloctinent reial, l'infant Enric, no pensés que els mataronins n'eren còmplices o deixaven via lliure als malfactors, els jurats emeteren una llicència que autoritzava a dur armes a tots els homes que tinguessin edat de dur-ne i que els manava que, «si eren cridats a so de via fos per perseguir saltejadors», hi correguessin tot seguit (f. 144v).

Hom reiterà l'ordre, de nou, el gener de 1486 (f. 179r).

Poc abans, des de Barcelona, els cònsols de la mar també havien advertit «qualssevol batles, jurats e pròmens de qualssevol vilas o lochs de la costa de levant, so és, de Badalona, Matheró, fins al loch de Lenssà inclusive», que havien d'estar amatents al perill dels corsaris i pirates que corrien per aquelles costes (ff. 176v-177r).

Campanar de Santa Maria de Mataró, abans de les darreres reformes; *el 1485 els mataronins resguardaren els seus béns a la basílica arran* de l'assalt de les hosts remences de Pere Joan Sala.
Postal gràfica Fides, 1935?.

Torre de defensa i guaita de can Tria de Mata, per protegir-se dels pirates.

Però el quadre de mals d'aquests dos anys es pot completar, encara, amb les notícies preventives contra la pesta que es difongueren l'abril de 1486. Hom prohibí l'entrada al terme de Mataró i l'acollida de gent que procedís de Perpinyà o del regne de França, ja que s'hi havia declarat un brot d'epidèmia (ff. 189-190r).

Aquesta mena de crides es repetien cada vegada que corria l'alarma de flagells.

Així, per exemple, el 1482, el darrer dia de juny, d'acord amb una carta reial que prohibia, sota pena de 50 lliures, que «negú, axí en poblats com en masias quatre leuges entorn de la ciutat de Barcelona, no gos a cubrir negú qui isque de terra a unt se muyren de pestilència en lurs cases», el batlle de Mataró féu extensiva aquesta prohibició al seu terme (f. 38r-v), i la reiterà, poc després, amb una ordre semblant, a la darreria d'agost (f. 41r).

ACTIVITATS ECONÒMIQUES

Un buidatge i anàlisi sistemàtics del contingut del "Llibre de verbals" podria ésser essencial, probablement per davant de tot, per establir un panorama de les activitats econòmiques mataronines a la darreria del segle XV.

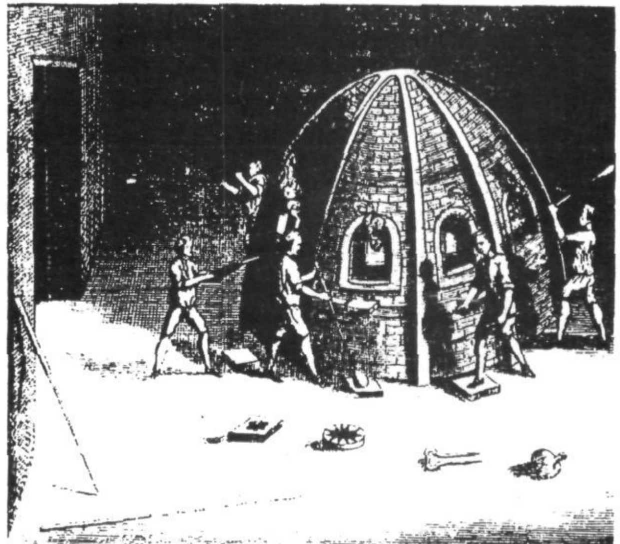
Si bé fins ara hem esmentat sobretot les activitats agropecuàries, el manuscrit també és curull de referències, directes o indirectes, a pescadors i mariners, a mercaders i a l'activitat comercial, i sobretot a un ampli ventall d'oficis artesanals i industrials.

La llista d'oficis i d'activitats que podríem confeccionar és extensa i, de tant en tant, també trobem referències a alguns de més singulars. Així, per exemple, el juliol de 1486 podem identificar l'apotecari de la vila, Jaume Ferran, quan és requerit de lluir un perol d'aram «sufficiens ad operandum ceram» que tenia empenyorat per 20 sous (f. 197r).

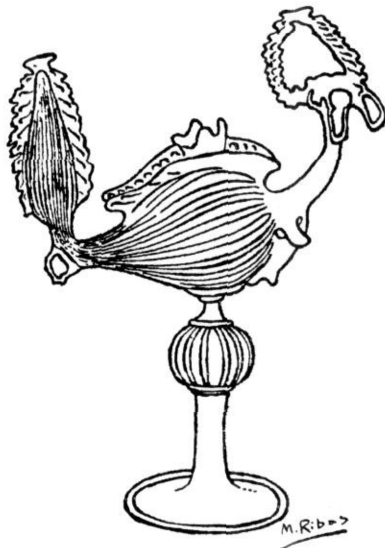
La crida que oferia d'enviar vi a Granada ja ens ha remès indirectament, més amunt, a la possibilitat d'exportació de l'excedent d'aquest producte.

D'altra banda, l'existència d'un tràfic comercial de llenya i de fusta que, per via marítima, n'exportava des de les costes del Maresme i de la Selva, amb particular incidència del terme de Mataró, a tota Catalunya, és prou conegut[16], i per tant és lògic que també quedi reflectit al "Llibre de verbals".

L'abril de 1485, per exemple, dos homes de Sant Vicenç de Llavaneres, Miquel Milans i Arsís Faner, requeriren al sotsbatlle de Llavaneres, Antoni Feliu, àlies Morera, «que·ls donàs o fahés donar camins, so és, al dit Miquel Milans de la sua casa o bosch per anar ab bèstias carregades de lenya o d'altres cosas fins a la ribera de la mar, e axí mateix donàs camí o camins al dit Arssís Faner per exir del dit bosch del dit Milans per aportar, ab bèstias

Forn de vidre anglès del segle XVI (LEOPOLDO PLANELL, *Vidrio*, Tipografía Emporium (Barcelona 1948), vol. I, p. 338).

Objecte de vidre fabricat a Mataró (s. XVII), segons una il·lustració de Marià Ribas.

carregades, lenyes a la ribera de la mar». I, en conseqüència, el sotsbatlle nomenà quatre prohoms que determinaren quin havia de ser l'itinerari de les bèsties carregades (ff. 139^{r}-140^{r}).

Tanmateix, fins ara teníem ben poques notícies que permetessin situar ja en l'època que ens ocupa l'arrencada d'una de les activitats industrials que, posteriorment, més caracteritzarien l'economia mataronina, el vidre.

Si bé Joaquim Llovet ha fet esment de l'existència d'un forn de vidre a Mataró el 1485 i d'un altre deu anys després[17], i Juncosa i Clariana havien documentat vidriers mataronins des del segle XVI[18], només una primera ullada al "Llibre de verbals" ja permet localitzar nombroses notícies de diversos vidriers establerts a Mataró i que treballaven al forn de vidre local –o que fins i tot hi vivien– en el darrer quart del quatre-cents.

És el cas, per exemple, de Bernat Serra, «vedrier del regne de València habitant en lo forn de la dita vila» (f. 160^{r}), o d'Antoni Gras, vidrier oriünd de Pierola que també vivia al mateix forn (f. 189^{r}).

Però al forn de Mataró hi treballaven també, per exemple, Gaspar Planes, «vidrier habitant de Mataró» (f. 156^{v}), i Jaume Torra, «vidrier del forn del vidre de Mataró» (ff. 196^{v}, 197^{v}).

Almenys el 1486, els «senyors del forn del vidre de Mataró» («dominos furni vitri dicte ville») eren Francesc Planes –possiblement emparentat amb Gaspar Planes– i Jaume Savertés, vidriers (f. 191^{v}).

Aquest darrer, que és el que apareix més reiteradament, era ciutadà de Barcelona, encara que habitant de Mataró (f. 198^{r}), i devia estar emparentat amb un altre vidrier, Francesc Savertés, habitant de Piera, de qui l'esmentat Jaume Torra apareix com a aprenent (f. 191^{v}).

El maig de 1486 Planes i Savertés, com a «senyors del forn del vidre de Mataró», foren requerits, per ordre de la cort de la batllia del batlle de Barcelona, de lliurar tots els béns i tot el vidre, tant obrat com per obrar, que tinguessin de Francesc Savertés i de Jaume Torra (f. 191^{v}), als quals, per alguna causa que tenien pendent, els foren embargats tots els béns.

Roser Salicrú i Lluch

NOTES.

1.- Els documents registrats al foli 109r són datats el 22 de juliol de 1483 i, després del foli 110, en blanc, el següent quadern s'inicia, ja, al foli 111r, a mitjan agost de 1484. Probablement manca un quadern sencer, perdut abans que es numeressin els folis del registre. Cal advertir que no es tracta pas d'un registre completament desconegut, puix que Joaquim Llovet, a la seva recent obra *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2000), ja hi fa algunes remissions (en concret a les pp. 90 i 92, notes 107, 112 i 144 de la p. 96, on tanmateix l'autor empra l'antiga signatura arxivística del registre, Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), Batllia, Classe 11a-79).

2.- Em refereixo als que, per a la darreria del segle XV, ja han utilitzat Joaquim Llovet i Josep Maria Colomer (ACA, Notarials, Mataró, B-2, B-5 i C-0a; cf. JOAQUIM LLOVET, «Les ordinacions de bon govern de Mataró de l'any 1494», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 33 (Mataró, gener 1989), pp. 4-9; LLOVET, *Mataró*, en particular text corresponent a les notes 98, 109, 110 i 113 de les pp. 89, 91 i 92; i JOSÉ MARÍA COLOMER, *Primeras ordenanzas de Mataró (de carácter rural)*, Imprenta y Litografía I. Miralpeix (Mataró 1965).

3.- Vegeu-ho a LLOVET, *Mataró*, pp. 80-83; FRANCESCH CARRERAS Y CANDI, *Pere Joan Ferrer, militar y senyor del Maresme*, Impremta «La Renaixensa» (Barcelona 1892); ESTEVE ALBERT I CORP, «Pere Joan Ferrer, darrer senyor feudal de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 7 (Mataró, abril 1980); CARLES MARFÀ I RIERA, «Cinquè centenari del privilegi del rei Ferran II el Catòlic, 1480-1980. El llarg camí vers l'autonomia municipal», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 8 (Mataró 1980); per a una visió de tot el procés al llarg del segle XV, remeto a ROSER SALICRÚ I LLUCH, *Mataró, carrer de Barcelona. Els privilegis reials de 1419, 1424 i 1480 i la concòrdia amb Barcelona de 1481*, Ajuntament de Mataró (Mataró 2000).

4.- LLOVET, *Mataró*, p. 91 i notes 109-110 de la p. 96 (*cf.* ACA, Notarials, Mataró, B-2).

5.- COLOMER, *Primeras ordenanzas* (*cf.* ACA, Notarials, Mataró, C-0a).

6.- LLOVET, *Les ordinacions* (*cf.* ACA, Notarials, Mataró, B-5).

7.- A aquest *corpus* de 1485 que apareix al "Llibre de verbals", s'hi refereix també LLOVET, *Mataró*, pp. 91-92, nota 112 de la p. 96; l'autor també fa esment de les ordinacions del 24 d'agost de 1480 (*ibídem*, p. 92, nota 114 de la p. 96).

8.- Per tant, tal com sabem que ja succeïa a la darreria del segle XIV (vegeu JOSEP MARIA PONS I GURI, JOAQUIM LLOVET, «El senyor del castell de Mataró *versus* la universitat del terme», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 14 (Mataró, juliol 1982), pp. 31-36), un segle després el castell encara servia de presó, cosa que significa que, a desgrat de la destrucció de la qual fou objecte durant la segona dècada del quatre-cents (*cf.* ROSER SALICRÚ I LLUCH, ««A foc! A foc!» Assalt, incendi i destrucció del castell de Mataró per part del sagramental a mitjan segona dècada del segle XV», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 60 (Mataró, gener 1998), pp. 6-14), setanta anys després havia estat, almenys parcialment, reconstruït.

9.- Pel que fa a la fira i la refira durant el segle XVI, vegeu JOSEP MARIA COLOMER, *Mataró al mil cinc-cents*, Caixa d'Estalvis Laietana, Premi Iluro 1967 (Mataró 1969), pp. 165-172; tanmateix, cal advertir que, a desgrat del que assenyala aquest autor a la p. 171, la refira o retorn de fira no era pas una «fira dedicada exclusivament al bestiar», ans, com indica el seu nom, simplement una segona fira (vegeu-ho dues notes més avall).

10.- És a dir, quatre pans o fogasses que valien un diner.

11.- ACA, Cancelleria, registre 3126, ff. 13r-14r. 1434, juny, 30. Tortosa; aquest document ja és esmentat per LLOVET, *Mataró*, p. 89 i nota 100 de la p. 96. Amb aquest privilegi de «concessio returni pro eodem castro de Materone», a petició dels prohoms locals, la reina Maria restaurà o reestablí la celebració del mercat setmanal del dilluns, que segons el document havia caigut en desús –de manera que aleshores només se celebrava, un cop l'any, la fira–, i concedí la segona fira o retorn de fira el dia de sant Bernabé Apòstol, l'11 de juny, amb llicència perquè durés dos dies.

12.- Possiblement perquè, de fet, tal com he indicat a la nota precedent, la concessió reial de la refira preveia que durés dos dies. En canvi, el guiatge de la fira sempre era de vuit dies.

13.- Tanmateix, les ordres per adobar la via pública no es limiten a la fira i a la refira, sinó que també es repeteixen quan hi ha altres celebracions, com les de la Mare de Déu d'agost de l'any 1486 (f. 200v); pel que fa a aquesta darrera festivitat durant el segle XVI, vegeu COLOMER, *Mataró*, pp. 172-173.

14.- Aquesta notícia també és assenyalada per LLOVET, *Mataró*, p. 90 i nota 107 de la p. 96.

15.- Vegeu-ho a LLOVET, *Mataró*, pp. 84-85.

16.- Hi fa referència, per exemple, LLOVET, *Mataró*, p. 89, però podeu veure-ho més detalladament a CLAUDE CARRÈRE, «Le droit d'ancrage et le mouvement du port de Barcelone au milieu du XVe siècle», *Estudios de Historia Moderna* III (Barcelona 1953), pp. 148-154, o també a MARIO ZUCCHITELLO, *El comerç marítim de Tossa a través del port barceloní (1357-1553)*, Quaderns d'Estudis Tossencs 2, Ajuntament de Tossa-Centre d'Estudis Tossencs (Tossa 1982).

17.- LLOVET, *Mataró*, pp. 88-89; vegeu també, per a la segona meitat del segle XVI, les pp. 112-113.

18.- Vegeu RAMON JUNCOSA I CASTELLÓ, JOSEP MARIA CLARIANA I ROIG, «El vidre a Mataró. II. De l'alta edat mitjana fins al segle XVIII», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 28 (Mataró, abril 1987), pp. 36-57, i en concret la p. 44; vegeu, també, MARIÀ RIBAS I BERTRAN, *Origen i fets històrics de Mataró*, L'Aixernador Edicions (Argentona 1995), pp. 104-105 (pp. 133-134 de l'edició original de 1934).

Els tallers dels escultors Llobet, Riera i Fornés van ésser actius a Mataró durant el segle XVII i una part del segle XVIII.

Enric Subiñà i Coll, membre de l'Equip del Museu Arxiu, aporta tot seguit dades dels iniciadors de les tres nissagues.

ELS PRIMERS TREBALLS DOCUMENTATS DE TRES ESCULTORS MATARONINS DEL SEGLE XVII: JOAN LLOBET, ANTONI RIERA I JOAN FORNÉS

JOAN LLOBET (1583-1640)

Joan Llobet fou un important escultor mataroní d'inicis del segle XVII, amb obres a Mataró, Dosrius i Canyamars[1]. Els seus pares eren un sastre de Sant Vicenç de Montalt anomenat Bartomeu Llobet i Francisca. Pel que sembla, Joan havia nascut a Arenys de Mar el 1583[2], on devien residir els seus pares fins, almenys, al 1587, en què van tenir-hi un altre fill. Joan Llobet es casava el 1609 a Mataró[3], concretament a la capella de l'Esperança, amb Margarida Xifre, filla de Cànoves, que moriria el 1616.[4]

El 1622 Joan Llobet rebia almenys tres pagaments a compte d'un retaule de Canyamars[5], que no sabem si el tenia ja acabat (fou començat com a mínim el 1621), ni de quin retaule es tractava, tot i que creiem intuir que es tractava del retaule major dedicat a sant Esteve, ja que sols especifica «lo retaule de Cannamas» i que el 1628 encarreguen de pintar-lo i daurar-lo.[6]

Posteriorment, el 1625, s'encarrega a Joan Llobet de fer el retaule de Sant Isidre per a l'església parroquial de Canyamars[7]. Cal recordar que sant Isidre, d'origen espanyol, havia estat beatificat el 1619 i canonitzat el 1622 i que, per tant, la seva devoció s'estengué molt ràpid pel país.

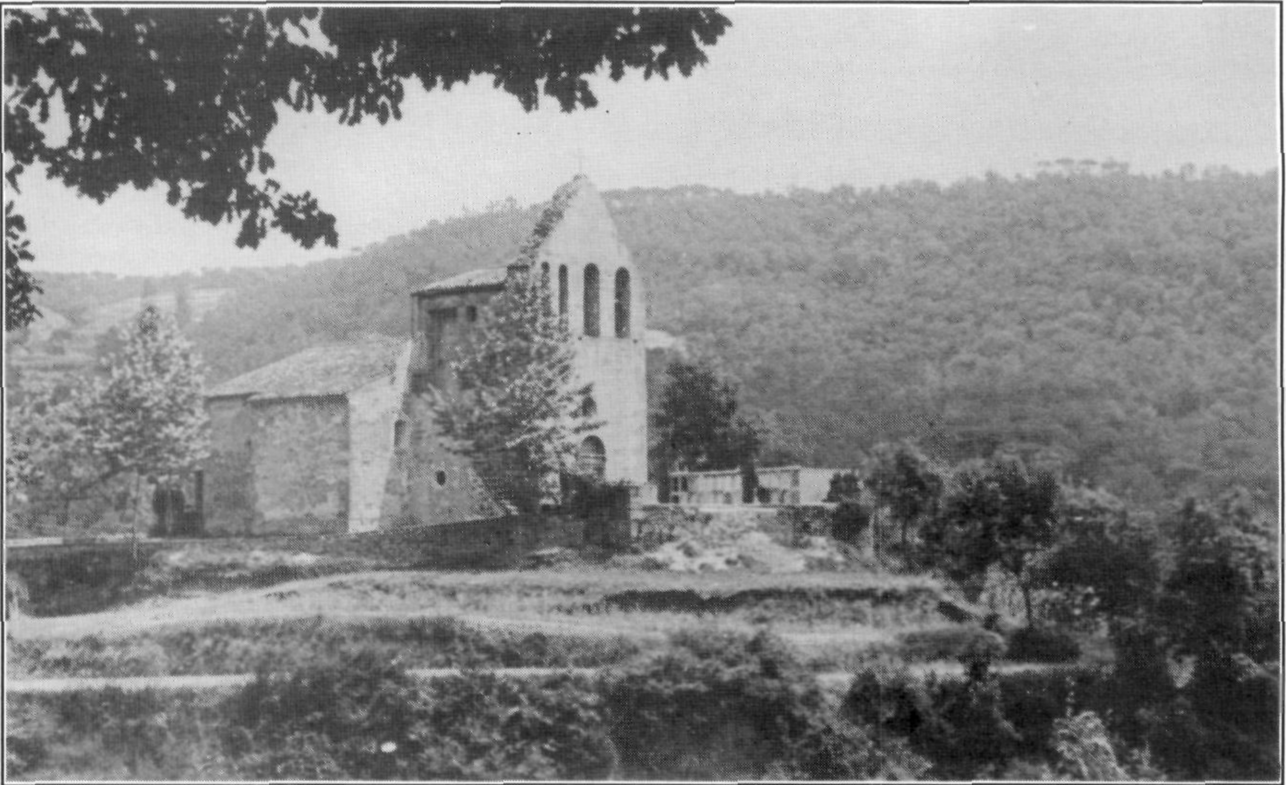
Joan Llobet feia testament el 1640[8], declarant estar «detingut al llit de malaltia corporal de la qual tem morir...». Tenia una filla, Dorotea, que s'havia casat el 1636 amb l'esparter de Mataró Francesc Puig[9], i tres fills més, Joan i Bartomeu, fusters com el pare, i Josep, de qui no sabem res.

Joan havia rebut seixanta lliures de dot de la seva segona esposa Antiga Campins, quan es van casar el 1616, i va nomenar hereu el seu fill gran Joan, l'únic que tenia de la seva primera dona. Cal destacar que com a testimoni surt Andreu Nogueras, fuster de Mataró.

ANTONI RIERA (1610-1676)

Antoni Riera va ser l'iniciador d'una important nissaga d'escultors mataronins[10]. Era natural de Dosrius, i el seu pare, Antoni Joan Riera, era un pagès de Vilamajor. Els seus pares es degueren establir a Dosrius poc abans de néixer ell, ja que el 1609, Bartomeu Figueres de Canyamars els arrenda una masia situada al veïnat de Sant Esteve del Coll, anomenada can Colomer.[11]

La primera obra seva que podem documentar era el monument de Setmana Santa fet per a Dosrius el 1651.[12]

Sant Esteve de Canyamars. Foto Masachs. Any 1945. MASMM.

Antoni Riera faria testament el 1644[13], en el qual fa marmessor mossèn Joan Vendrell, que fou qui l'havia casat, i era germà del també fuster Jaume Vendrell.[14]

Demana ser enterrat a l'església de Santa Maria, en la tomba de la confraria de Sant Joan. En aquells moments tenia tres fills; Antoni, l'hereu, que també era fuster, i Josep i Maria, dels quals no sabem gairebé res.

Poc abans de morir, el 1671, el seu fill gran Antoni Riera i Móra faria el seu primer testament[15]. En ell demanava, igual que el seu pare, de ser enterrat a la tomba de la confraria de Sant Joan Baptista de Santa Maria, i nomenava hereu el seu fill impúber Marià.

JOAN FORNÉS

No voldria acabar l'article sense deixar constància que el també escultor de Mataró Joan Fornés, menor, havia fet un retaule a Dosrius, concretament el de Sant Sebastià, als volts del 1616.[16]

Joan Fornés era fill del també escultor Joan Fornés i de Joana[17]. Es casaria a Mataró el 1610[18] (essent ja mort el seu pare) amb Antiga Nadal, de la qual almenys tindria tres fills. Joan faria testament el 1640, en el qual consten com a testimonis els fusters de Mataró Joan i Salvador Casanovas, pare i fill.[19]

Enric Subiñà i Coll

NOTES.

1.- RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Els Llobet, constructors de retaules al segle XVII», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 53 (Mataró, octubre 1995).

2.- Arxiu Parroquial d'Arenys de Mar, «Llibre de Baptismes» núm. 1, foli 21r, 17 de maig de 1583: «A 17 de maig fonc batejat Juan fill de Barthomeu Llobet sastra y de Francescha muller de aquell».

3.- Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró (=MASMM), «Llibre de matrimonis» núm. 1, foli 96r, 2 de març de 1609.

4.- MASMM, «Llibre de funerària» núm. 5, 7 de juliol de 1616.

5.- Arxiu Parroquial de Dosrius (=APD), manual 32/00, 2 de gener de 1622: «Apocha. Jo Joan Llobet, fuster de Mataró, de grat et de, confesso haver rebut dels obres paçats de Cannamàs, que eren en Nogueres y en Joan Galseran, y de Salvador Llibre y Jaume Oms, obrés lo any present de Cannamàs, trenta lliures y deu sous, y són per descàrrech de major quantitat me deuen per lo retaule de Cannamàs, les quals he rebudes a totes mes voluntats y, per çò, los he firmo àpocha de rebuda, renunciant pecunia non numerata et alys, y prometo no demanar aquelles, y així o poso y firmo. Testes Jacobus Planela, presbiter, y Pere Terrat, pagès, habitant en Cannamàs».

6.- APD, manual 32/00, 6 d'agost de 1628: «Convocat y congregat lo consell general de la parròchia de Cannamàs... Çò és que, atès y considerant que, en donar a pintar lo retaule del gloriós Sant Steva, nos son pugués avenir, per voler quiscú dells un pintor per pintar dit retaule, y no ser posible que molts pintors lo pinten, pera llevar tota questió, en determinat los dalt dits que no fosen, ni poguesen pintar dit retaule, ni tenir e dita obra tal Vilagran, y tal [...], pintors, però que volian que los obrés juntament ab lo Rt. e son lloc tinent tingan [...] de poder allegir un altre home y estos pugan donar dit retaule a pintar y dorrar a qualsevol pintor acceptats los dal nomenats...»

El 9 de setembre de 1629 s'encarrega de pintar el retaule de Sant Esteve a Leandro Altisent i a Cristòfol Cassà, i el mateix dia Vilagran (pintor domiciliat a Arenys) dóna certes quantitats al batifuller de Barcelona Joan Canet i al pintor Joan Huguet (APD, manual 32/00). Aquest darrer tenia un contracte per pintar-lo del 1628, publicat a JOSEP M. MADURELL I MARIMON, *L'art antic al Maresme* (Mataró 1970), pp. 248-250.

7.- APD, Manual 32/00, 23 de febrer de 1625: «Acte de Salvador Llibre y Jaume Oms, pagesos de Cannamàs, com a obrés de la parrochial Iglésia de dit lloch, de grat ab el consentiment de la major part dels pagesos de dita parròchia, donen a fer un retaule de Sant Isidro an Juan Llobet, fuster de Mataró, per preu de trenta lliures, moneda barcelonina, pagadores la mitat al comensar la faena y laltra mitat quant he feta y acabat dit retaule, lo qual a ser de la manera qués la traça quea dat dit Llobet a dits obrés, los quals se obliguen, sots obligatio dels bens de la obra de dita Iglésia y dit Llobet accepte dita faena, y promet fer dit retaule, y tenir acabat aquell acabat per lo dia de sincogèsima més prop vinent, conforme dita traça, y açò sots obligatió de tots los bens. & calario & renunciando & jurarunt los dits obres y lo dit Llobet. Testes Bartomeu Gel y Miquel Figueres, pagesos de Cannamàs».

8.- Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), Arxiu Notarial de Mataró (=ANM), 1649, 3 de maig de 1640.

9.- MASMM, «Llibre de matrimonis» núm. 2, foli 88v, 23 de setembre de 1636.

10.- MANUEL SALICRÚ I PUIG, «Valoració d'Antoni Riera, escultor de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 23 (Mataró, juliol 1985). AURORA PÉREZ SANTAMARIA, «L'obra de Lluís Bonifaç i dels Riera al retaule del Roser de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 42 (Mataró, gener 1992). RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Antoni Riera (1610-1676), un constructor de retaules desconegut», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 50 (Mataró, octubre 1994).

11.- APD, manual 32/00, 30 de setembre de 1609.

12.- APD, manual 33/05, foli 120r, 2 de juliol de 1651: «Per rahó de la avinença devall scrita per y entre Antich Balle y Joan Selva, obrers de la present Iglésia de Dosrius, y Antoni Riera, fuster de Mataró, són estats fets y fermats los pactes seguents.

Primo los dits obrers donan a preu fet a fer un moniment de fusta, en lo modo y forma està scrit en un paper assí cosit, firmat de mà pròpia de dit Antoni Riera, ab pacte quel tinga posat a tot junt la semana santa de lany proxim vinent 1652.

És pactat que [...] la obra pugan dits obres, sils aparexarà, fer judicar la obra per altres fusters, mercès est dicti operis centum quinquaginta libra barcelonines, solvendo hoc modo et forma 25 lliuras, que li donaren a compte lo dia de Pasqua de Ressurreccio proppassat, las quals confessa dit Riera tenir rebudes en presència de notari i testimonis, y las restants 125 lliuras li prometen pagar en esta forma, çò és, dels grans tocaran a dita obra de Dosrius en lo repartiment se fa a la casa de la rectoria, a 2 de setembre prop vinent, en faran tres iguals parts, y lin donaran dos parts a dit Riera, al preu anirà a la plaça de Mataró en dit temps, y lo restant, fins a compliment de ditas 125 lliuras, li pagaran al repartiment fahedor dit dia de 2 de setembre de 1652.

E per attendrer y cumplir las ditas cosas obligan los obrers los bens de dita obra, y lo dit Antoni Riera en obliga tots sos bens mobles e immobles, haguts y per haver, y per major seguretat en dona en fermanças a Pere Pau Figueres y Bernat Nogueras, pagesos de Canyamàs, [...].

Testes Joseph Roca, vicarius huius parrochia, et Petrus Mora, de familia rectori, et firma den Figueres».

Efectivament el 29 d'agost de 1651 confessava haver rebut 60 lliures a compte de les cent-cinquanta lliures.

13.- ACA, ANM, 1659, 16 de setembre de 1644.

14.- Jaume Vendrell i Serra (1598-1641) era fill del també fuster Joan Fargues i Vendrell, natural de Canet i d'Àngela, filla del fuster mataroní Bartomeu Serra. El 1624 es casava amb Maria, filla del vidrier Joan Pere Nogueras.

El 1632 faria el seu primer testament, ratificat en la seva major part per un altre fet el 1641, poc abans de morir. En aquell moment tenia tres fills; Josep, l'hereu (seria cirurgià), Joan i Jaume (serien doctors en medicina). Com que en aquell moment els fills eren tots menors, va nomenar set tutors (testament de 1632) dels seus fills, entre els quals

hi havia Llorenç Puig Llentisclar i Joan Pau Llauder, comerciants, el prevere i germà seu Joan Vendrell, i els seus cunyats Pau Pasqual, adroguer, i Narcís Caramany, boter. Aquests tutors ens indiquen els vincles que tenia Jaume Vendrell amb la gent aleshores benestant de Mataró.

ACA, ANM, 343, notari Antoni Pau Simon, 19 d'agost de 1632. MASMM, Notarial 2-1/3, Testaments, 19 de gener de 1641.

CARME ESPRIU I FERNÀNDEZ, «Apunts per a l'estudi d'un edifici urbà: l'Ajuntament de Mataró (1635-1705)», *IV Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1987). RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Jaume Vendrell, fuster, escultor i arquitecte al segle XVII», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 56 (Mataró, octubre 1996).

15.- ACA, ANM, 1650, 23 de gener de 1671.

16.- APD, manual 14/01: «Als 1 doctubre de 16[...] doní 25 lliuras a Joan Fornés, fuster, mestre de retaules, per fer lo retaule de Sant Sabastià, a Antich Terrades».

«Jo Joan Fornés, imaginayre de Mataró, confés estar pagat de tot lo preu me prometeren los obrés de Dosrius per lo retaule de Sant Sebastià, de dita Iglésia de Dosrius, y per estar pagat dels obrés de dita yglésia satisfets, y per [...] ayxí, y no saber descriure, fer lo present albarà per mans del doctor Raphael Oliveres, rector de Dosrius, vuy als 26 de novembre de 1616».

17.- Pel que sembla Joan Fornés, major, no era català, ja que el 1572 en el bateig d'una filla seva, s'esmenta com a «mestre Joan Fornés, stranger, e de la dona Joana, muller sua» i en un altre de 1574 com a «mestre Joan imaginayre stranger i de Joana». MASMM, «Llibre de baptismes» núm. 2, folis 135r i 150r (20 de juliol de 1572 i 9 d'octubre de 1574. També en el seu testament (vegeu nota núm. 19), diu ser fill de «Joan Fornés, scultor, lo dia de son obit habitant en Mataró».

18.- MASMM, «Llibre de matrimonis» núm. 1, foli 99v (8 d'agost de 1610).

19.- ACA, ANM, 343, notari Antoni Pau Simon, 5 de gener de 1640.

Agraeixo a l'amic Joaquim Aguilar haver-me facilitat el document a què fa referència la nota número 13.

La totalitat de l'obra pictòrica del conjunt dels Dolors de la Basílica de Santa Maria de Mataró, s'ha atribuït tradicionalment a Antoni Viladomat, o al seu taller, tot i que no es coneix documentació contractual que ho acrediti.

Un treball, inèdit, de mitjan segle XIX, presentat tot seguit pel reconegut historiador mataroní Antoni Martí i Coll, indica, però, que les pintures del cambril –possiblement les del sostre de la Sala de Juntes– són obra dels Juncosa, pintors actius a l'inici del segle XVIII.

UNES PINTURES DE LA CAPELLA DELS DOLORS ALIENES ALS PINZELLS DE VILADOMAT ?

No cal repetir el que ja se sap sobre Joan de Palau i Català (Mataró 1827-1854), que consta a bastament en l'estudi de les diverses generacions dels Palau[1]. En el «Llibre de Família» de la casa Palau, referit a Joan de Palau, podem llegir que «fou jove molt laboriós, entregant-se a estudis arqueològics; va escriure vàries monografies que han servit per fixar amb més certitut la història de Mataró».

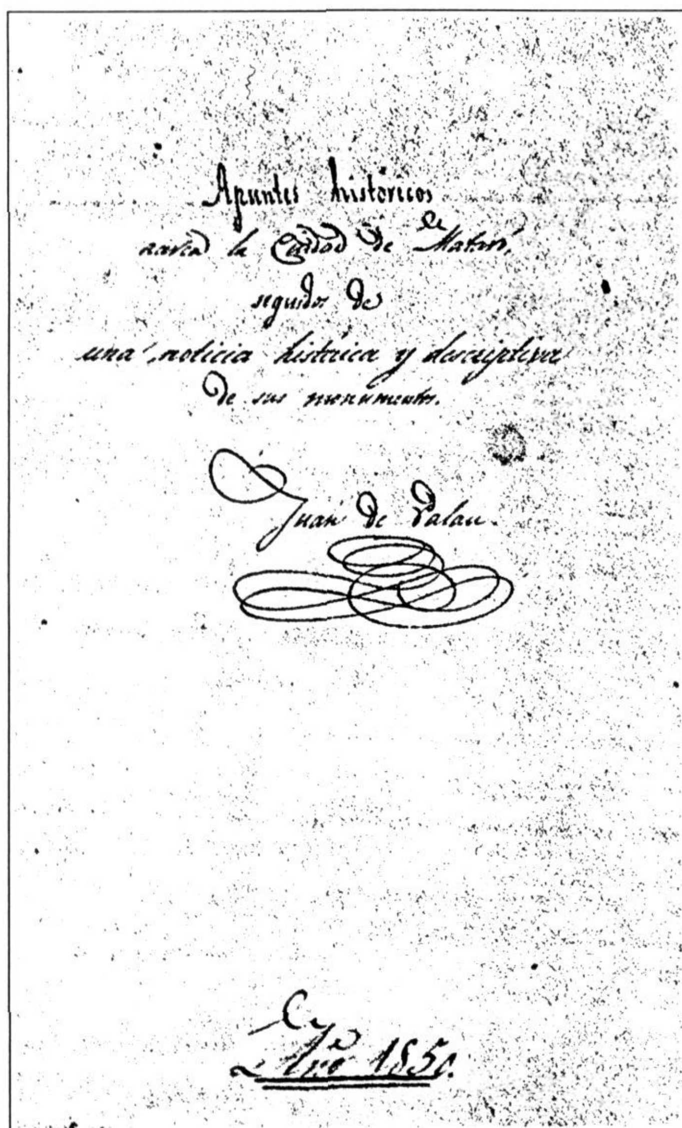
Una d'aquestes monografies és el manuscrit, començat l'any 1850, que l'autor titulà «Apuntes históricos acerca de la Ciudad de Mataró, seguidos de una noticia histórica y descriptiva de sus monumentos». És un treball incomplet, contingut en dues llibretes mig plenes, que tracta àmpliament de l'època romana i dels orígens de Mataró en relació amb Iluro i Betulo, amb la descripció molt detallada de troballes arqueològiques, que coincideix quasi literalment amb la de l'obra de l'escolapi Josep Rius, publicada després de la seva mort. Joan de Palau havia mort, però, abans que el pare Rius.

Els «Apuntes históricos», malgrat que amb menys detall, es refereixen també a fets i circumstàncies relacionats amb el Mataró d'èpoques posteriors als romans, fins a l'any 1854, moment de la mort de Joan de Palau per causa del còlera. Tot i que potser no es tracta de treballs exclusivament personals, sinó que molt probablement són conseqüència d'una col·laboració amb el pare Rius, s'ha d'atribuir el degut elogi als estudis de Joan de Palau, ja que ens transmeten unes dades curioses i, fins i tot, desconegudes, quan la monografia no es limita a copiar o a tractar temes que consten en la publicació de l'escolapi.

Així, avui podem limitar les investigacions a aspectes o esdeveniments força originals referents a l'església de Santa Maria de Mataró, que espigolem de l'obra de Palau, les mesures de l'antic temple gòtic, detalls de la construcció de l'actual, dades sobre les pintures dels Dolors...

Joan de Palau, en referir-se a l'església antiga de Santa Maria, és a dir, a la iniciada el segle XV, i modificada o ampliada en els segles XVI i XVII, diu el següent: «La forma gótica de la iglesia antigua, con tres naves, se ve aun marcada en la entrada de la actual. La principal tenía 162 palmos de longitud, 19 de latitud y 65 de altura y tenía su presbiterio y crucero. Las laterales tenían 86 palmos de longitud, 19 de latitud y 52 de elevación».

Cotejades aquestes mides sobre la planta actual de la basílica corresponen a un edifici que, per la seva amplada, cabria dins la nau actual, i d'una llargada que arribaria des de l'entrada fins

Apuntes históricos
acerca de la Ciudad de Mataró,
seguidos de
una noticia histórica y descriptiva
de sus monumentos.
Juan de Palau.
Año 1850.

Encapçalament del manuscrit de Joan de Palau i Català.

a la línia de les capelles de Sant Isidre i del Carme. La monografia també indica les mides de l'església actual.[2]

Respecte a les obres de construcció del temple actual, iniciades l'any 1675, Joan de Palau explica que la nova església va ser «construida dejando intacta la anterior. Se edificó –segueix– conservando dentro intacta la primitiva, que se destruyó concluida aquella». En referir-se a la decoració del presbiteri, remarca que «tiene la bóveda pintada al temple y presenta los emblemas de los cuatro evangelistas con mucha propiedad y gusto».

Però els «Apuntes históricos» de Joan de Palau ens desconcerten quan, en la relació de dades sobre l'església de Santa Maria, en referir-se a la capella dels Dolors, trobem el següent paràgraf:

«La Capilla de la Virgen de los Dolores presenta una especie de galería de hermosas pinturas obra del benemérito y célebre pintor barcelonés Viladomat. Las que hay en el camaril son aún, tal vez, de mejor gusto y parecen ser obra de los Juncosas».

L'afirmació, feta aparentment amb fermesa i seguretat, que les pintures existents al cambril o sala de juntes –hem de suposar les del sostre– són alienes a la mà de Viladomat i que, a més, són millors que les d'aquest pintor, mereix una glossa i alguns comentaris ja que apareix força discrepant del que fins avui s'ha pressuposat.

Com que no coneixem cap mena de documentació que pugui resoldre el problema, resulta per ara difícil de tractar la qüestió amb el necessari rigor i, per tant, de donar una solució categòrica. Tanmateix, de moment, cal constatar que un mataroní del segle XIX, que podia estar ben informat, amb pretensions de fer història, desconfia, o més ben dit, refusa del tot la idea que Viladomat sigui l'autor de les pintures del sostre de la sala de juntes de la capella dels Dolors.

Nogensmenys, és curiós de constatar com una persona experta en matèria d'art i pintura, com era Marià Ribas, no s'estalvia de manifestar que les pintures de l'escala que dóna accés a la sala de Juntes tenen un caràcter molt diferent de les de la capella; i en referir-se als dos àngels drets, tocant de peus a terra, situats a cada costat de l'entrada de la sala, detalla que «destaquen per la seva concepció acadèmica, del tot dirigida al neoclàssic; i per la seva entonació a base de grisalles, contrasten enmig de la decoració general més colorista. Aquests dos àngels –afegeix– ens fan pensar en la intervenció d'una mà diferent de la del mestre». I quan Marià Ribas al·ludeix la sala de Juntes, mirant el sostre, manifesta: «Ens adonem que Viladomat aquí es transformà en un artista que no sembla pas d'aquest món, que s'extravia vers les fronteres celestials».[3]

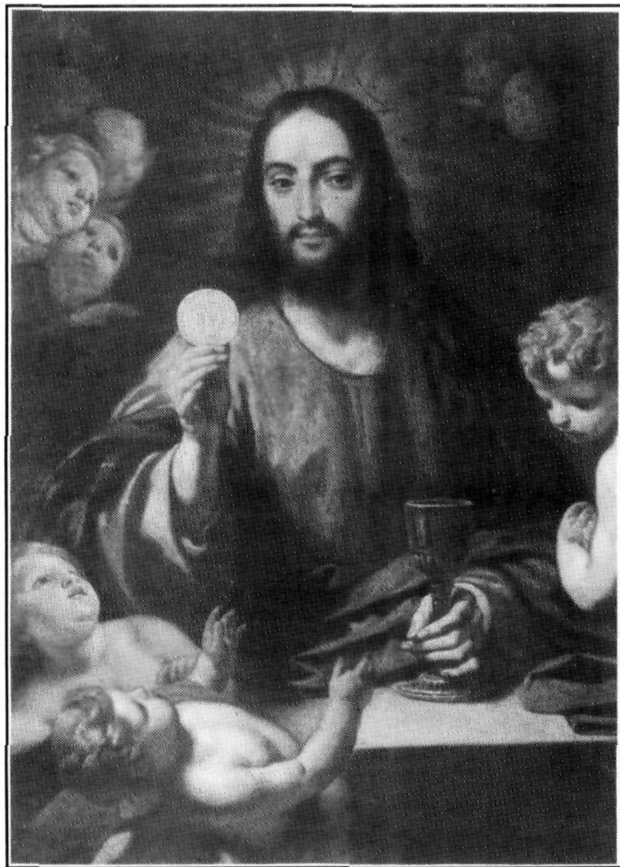
Si Marià Ribas desconfia sobre que Viladomat sigui l'autor de totes les pintures de la capella dels Dolors i si entreveu un Viladomat que es transforma quan pinta el sostre de la sala de juntes, el jove historiador de l'any 1850 va més lluny del recel, per assegurar que les del cambril o sala de Juntes no són pas d'aquest artista; i, a més, considera que són millors, atrevint-se a aventurar que potser són de la mà d'un dels Juncosa.

Sense pretendre pas decidir categòricament si Joan de Palau té o no té la raó, caldrà tanmateix de preguntar-nos sobre la potencial viabilitat de la intervenció d'una mà aliena a Viladomat en la capella dels Dolors. Potser d'un dels Juncosa? I qui eren els Juncosa? Amb el mateix cognom coincideixen tres pintors de l'època, emparentats entre ells. El més conegut i famós és l'ex-cartoixà d'Escaladei, considerat com eix principal de l'anomenada escola d'Escaladei, Joaquim Juncosa i Domadel, que, com manifesta Santiago Alcolea, devia influir en l'educació pictòrica de Viladomat[4]. També es té notícia del pare de Joaquim Juncosa i del cosí Josep Juncosa, eclesiàstic i pintor, que decorà la capella de la Concepció de la catedral de Tarragona.

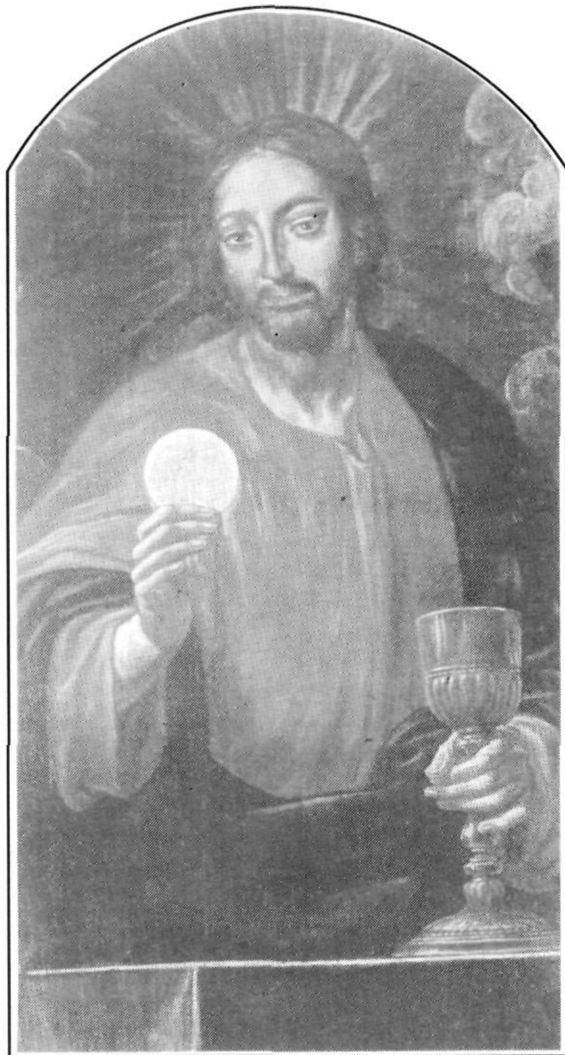
Considerant que l'ex-cartoixà va morir l'any 1708, resulta complicat d'admetre que pugui ser l'autor de les pintures de Mataró, malgrat que no és pas impossible del tot, si, com està comprovat, l'any 1707 ja s'utilitzava la cripta de la capella, a la qual es baixa per una escala que surt de la sagristia, cosa que predisposa a pensar que en aquella data també podien estar acabades les obres de la sala de juntes, a la qual s'accedeix també per una altra escala que hi puja des de la sagristia.

Ferrer i Clariana concreta que l'obra del total de la capella ja estava acabada, va ser beneïda solemnement pel rector de la parròquia i s'hi van cantar completes per la comunitat de preveres el 16 de maig de 1708[5]. Malgrat que Ferrer i Clariana opina que la decoració de la sala de Juntes fou l'últim treball de Viladomat en el conjunt de la capella, també es pot creure que abans podia haver estat adequada per algun altre artista, potser sols parcialment, de manera que pogués ser utilitzada per la congregació. Fins i tot podria haver estat la primera cambra a decorar-se per poder acomplir aquesta finalitat.

Si Viladomat, com afirma Ferrer i Clariana, no va començar la decoració de la sala de juntes fins a l'any 1730, no vol pas dir que restés fins aleshores òrfena de qualsevol agençament o

Jesús amb l'Eucaristia.
Tela atribuïda a Joaquim Juncosa
(Acadèmia Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona.)

Jesús amb l'Eucaristia.
Detall del manifestador de la capella dels Dolors de Santa Maria de Mataró.

ornamentació. Sols cal considerar que era un lloc molt adient per a fer reunions, l'únic lloc volgut pel rector Llauder quan l'any 1730 va suscitar-se la discussió entre els canonges de Vilabertran i el rector de la parròquia![6]

Tampoc no és creïble que fins a l'any 1722 no hi hagués cap decoració en algun indret de la capella dels Dolors. Quasi quinze anys sense fer-hi res, des que s'hi va iniciar el culte? No ens convenç pas que, per aclarir l'aparent absurd, s'argumenti que ho van impedir «les circumstàncies generals que patia el país com a conseqüència de la guerra de Successió»[7]. L'excusa encara resulta menys creïble si es considera la incidència d'aquesta guerra respecte Mataró.

No sembla més lògic que abans del 1722, és a dir, abans de Viladomat, s'escollís un altre artista per a decorar, per exemple, el sostre de la sala de juntes? Una resposta afirmativa apromptaria solvència a la tesi de Joan de Palau.

Pot sospitar-se que per poder practicar el culte a la capella n'hi hauria prou decorant l'altar amb alguns marbrejats i altres ornamentacions amb fusteria, treballs per als quals estaven ben dotats els artesans del Mataró d'aleshores. Potser sols hi mancarien les teles amb les figures de Jesús amb l'Eucaristia, de sant Francesc d'Assís i de sant Felip Neri.

Respecte a l'esmentada figura de Jesús al teló del manifestador, cal palesar l'existència de dues pintures tan semblants, quasi idèntiques, la comparació de les quals configura un enigma. Són del mateix autor? Seria molt poc probable que dos artistes coetanis tinguessin la gosadia de cometre un plagi tan flagrant. Ens referim al teló del manifestador de l'altar dels Dolors i a la tela atribuïda a Joaquim Juncosa, existent a l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona. Igualtat en la direcció de la llum, en la positura i el dibuix dels dits de les mans, de les pròpies mans, de tot el cos i vestimentes, i, fins i tot dels objectes, els dos calzes i les filigranes transparents de l'Eucaristia. Podria explicar-se tot això només perquè existís una iconografia de moda sobre la representació del Redemptor? També cal observar que en les dues pintures s'aprecia una total identitat en els colors... I encara es podrien comparar amb l'assignada a Viladomat, amb el nom d'«El Salvador», al Museu d'Art de Catalunya de Barcelona.[8]

No aprofundirem pas en aquest tema, que s'aparta del que ara ens interessa. Tanmateix, ens serveix per a poder concloure, primerament, que no resulta fàcil assignar una concreta obra a un concret artista del barroc català; i, segonament, que l'obra pictòrica dels Juncosa és una obra mal delimitada, que se'ls atribueix molt sovint sense garantia, i que, de vegades, la troballa de nova documentació la fa assignar després a d'altres pintors.

Així va ocórrer amb les importants pintures barroques de la volta de la sala capitular de la catedral de Barcelona, que tothom creia que eren originàries dels pinzells de Joaquim Juncosa, però que, gràcies a un contracte preservat a l'Arxiu de la Catedral, «s'ha atribuït al desconegudíssim pintor barceloní Pau Priu».[9]

Aquestes pintures podien haver servit d'inspiració per a la concepció de la decoració del sostre de la sala de juntes de la capella dels Dolors de Mataró i, qui sap si podem suposar raonablement, que aquesta decoració és obra del mateix autor de les pintures de la referida sala capitular, és a dir, del pintor Pau Priu.

En comparar ambdós conjunts pictòrics –el de Barcelona i el de Mataró– veiem que en el plafó central de la volta de la sala capitular de la catedral hi ha sant Oleguer, a un costat, i santa Eulàlia, a l'altre, ascendint cap a la Glòria, i, en els segments laterals, tota una sèrie de virtuts i figures al·legòriques, amb filacteris de textos de les Sagrades Escriptures. En el sostre de la sala de juntes de Mataró, després de configurar-se artificialment una mena de volta per amagar la realitat d'una teulada, el sostre va quedar dividit en deu compartiments de forma trapezoïdal, ocupats per nombrosos àngels que envolten un espai central, semblant al del sostre de la sala capitular barcelonina, on figura la composició de l'Assumpció de Maria cap al cel, força coincident amb les ascensions de sant Oleguer i de santa Eulàlia.

No es pot certificar, però tampoc no pot descartar-se, que la construcció i decoració del sostre de la sala de Mataró, feta potser cap al 1708, no sigui el resultat d'un calc de la decoració de l'esmentada sala capitular barcelonina, feta l'any 1705.

A vegades és més senzill de negar o de contradir l'autoria d'una obra o acció que demostrar quelcom positiu. Ens deixem persuadir per l'opinió de l'historiador del segle XIX, que afirma que Viladomat no és l'autor de les pintures del sostre de la sala de juntes de la capella dels Dolors

Pintures del sostre de la sala capitular de la catedral de Barcelona, obra de Pau Priu.

Pintures del sostre de la sala de juntes del conjunt dels Dolors de la basílica de Santa Maria de Mataró.

de Mataró. Notem, per exemple, que el cel que generalment pintava Viladomat, un cel físic, resta molt allunyat del cel de la Glòria cap on ascendeixen tant sant Oleguer i santa Eulàlia de Barcelona, com Maria Assumpta a Mataró. Cal observar com d'oposat és aquest cel al que espera el sant Esteve de Viladomat, o el de la Immaculada Concepció, o el de sant Josep amb el Nen, adorats per santa Teresa, de la basílica de Santa Maria. Com ja hem vist abans, Marià Ribas, davant de les llums i contrallums de riques matisacions cromàtiques de grocs, que configuren la Glòria del sostre, no pot deixar d'exclamar, estranyat, que Viladomat es transforma en un altre artista, d'un altre món, extraviat vers les fronteres celestials; creiem que no pot pas ser-ne l'autor.

També resulta senzill de concloure que la cara de Maria Assumpta no té res a veure amb les cares, generalment allargades, que repetidament pinta Viladomat, imitant un model desconegut. Tanmateix, no recorda pas la cara de santa Eulàlia de la sala capitular barcelonina?.

Per acabar de comparar els sants de la sala capitular de la catedral amb Nostra Senyora Assumpta de Mataró, destaquem els colors semblants d'ambdues pintures i l'existència, també en ambdues, del que Santiago Alcolea explica en analitzar la solució dels problemes dels escorços dels personatges a Mataró, la presència de dues diagonals que es creuen en la figura de la Mare de Déu, circumstància que també notem en sant Oleguer i santa Eulàlia.[10]

Totes les anteriors consideracions, però, no són res més que simples elucubracions. En conclusió, com a síntesi, direm que es pretén d'explicar, mentre una documentació fefaent no concreti la realitat, que no és pas impossible de creure el que l'any 1850 va escriure Joan de Palau i Català per «fixar amb certitut la Història de Mataró», com es diu en el «Llibre de Família» del seu llinatge. Palau dubta en declarar que les pintures del cambril de la capella dels Dolors –potser només es refereix al sostre de la sala de juntes– no són de Viladomat.

Antoni Martí i Coll

NOTES.

1.- ANTONI MARTÍ COLL, *Història d'una família*, segona part, premi Iluro 1977 (Mataró 1979), pp. 111 i següents.

2.- «Desde la puerta principal hasta el crucero tiene 200 palmos; éste 41; el presbiterio y coro 99; siendo por consiguiente toda su longitud la de 340 palmos. Su latitud es de 80, y 120 su altura. La longitud del crucero tiene 240 palmos con 41 de latitud y 61 de altura y está decorado con el orden toscano. Hay otra crucecita que da a la Iglesia la forma de cruz de Caravaca. Las paredes de la nave tienen 12 palmos y medio de espesor».

3.- MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «La decoració mural de la capella dels Dolors de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 23 (Mataró, juliol 1985).

Lluís Ferrer i Clariana nega que els àngels de l'escala siguin obra de Viladomat. Els atribueix a «l'equip» de Viladomat. Vegeu LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia. El temple*, II (Mataró 1971), p. 116.

4.- SANTIAGO ALCOLEA, *Viladomat*, Museu Comarcal del Maresme-Museu Arxiu de Santa Maria (Barcelona 1990), p. 28.

5.- FERRER, *Santa Maria*, II, p. 110.

Del treball de RAFAEL SOLER I FONRODONA, «La Venerable Congregació dels Dolors de la Parròquia de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 38 (Mataró, octubre 1990), pot inferir-se que el 16 de maig de 1708 va beneir-se la primera pedra i no la capella. Tanmateix és un error originat per l'omissió d'una línia en la publicació del treball, com el propi autor ha declarat.

6.- ANTONI MARTÍ I COLL, «Mataró i els canonges de Vilabertran», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 51 (Mataró, gener 1995), p. 13.

7.- ALCOLEA, *Viladomat*, p. 83.

8.- Número d'inventari 22931.

9.- *Història de l'Art Català*, V, Edicions 62 S.A. (Barcelona 1984), p. 116.

XAVIER BARRAL I ALTET, *Les catedrals de Catalunya* (Barcelona 1994), p. 58. Erròniament Pau Priu és anomenat Pau Prim.

10.- ALCOLEA, *Viladomat*, p. 101.

Tot seguit continua la transcripció del treball «La ciutat en el record», escrit pel Sr. Ramon Salas i Oliveras a l'entorn del 1970.

Com és habitual la transcripció segueix el text original, tot i que s'hi han afegit notes per facilitar la comprensió.

Les anteriors transcripcions han estat publicades als *FULLS/56*, octubre 1996, *FULLS/60*, gener 1998, *FULLS/64*, abril 1999, *FULLS/65*, octubre 1999, i *FULLS/66*, gener 2000.

LA CIUTAT EN EL RECORD (VI)

ELS JOCS

Primer de tot hem de dir que ens ocuparem dels jocs que existien quan al nostre país no es coneixien encara ni el futbol ni el bàsquet, ni tampoc tots els altres jocs que fa temps han pres carta de naturalesa entre nosaltres.

A Mataró, tot i essent ciutat important, hi havia grups d'homes que, igualment com succeïa en molts poblets, jugaven a botxes, les quals eren llogades per diverses cases, com per exemple can Maneu, de baix a mar, o can Patalé, l'horta annexa al forn del vidre del Rierot.

Per practicar aquesta classe de jocs, es buscava un terreny pla, i mentre era engegat el bolitx i, al seu darrera, els diferents jugadors tiraven les botxes, hi havia grups, a voltes ben nombrosos, que miraven, admiraven o criticaven les jugades.

No ens és possible de precisar els diners que amb aquest joc es perdien o guanyaven, però sempre hem tingut la convicció que es tractava de «calderilla», ja que, més que per altra cosa, servia de passatemps.

Fora d'aquest joc, gairebé no se'n feia cap més a l'aire lliure.

Però els jocs majoritaris de l'època eren les cartes i el dòmino, cosa que feia que els homes passessin moltes hores al cafè, on tenien les seves «capelletes», o colles d'amics, i tot era sentir parlar, en unes de jugar al «paso», i en altres, del tuti o de la manilla, o també de les «gandingues» i altres jocs.

En els anomenats casinos, llocs de reunió de persones de certa categoria social, predominaven els jocs del tresillo i el bacarà.

Encara que no sigui necessari, volem fer constar que en aquells dies, tant entre la classe dirigent com entre els obrers, hi havia persones que eren, més que practicants d'un joc, esclaus d'un vici que, lamentablement, podia tenir serioses repercussions en els negocis i la vida de moltes famílies.

En alguns cafès es jugava al «quinto»[1], o sia el joc de la loteria, que també servia per entretenir les estones d'oci d'algunes llars. En moltes cases també es passava el temps de lleure jugant a la mona o a la marronxa. I també es jugava als escacs, practicats sempre per minories selectes, de totes les classes socials.

Jugant a botxes a la platja de Mataró (1905?).
Fotografia Spà Salarich. MASMM. Arxiu d'Imatges.

JOCS D'INFANTS

En fer memòria dels jocs de la nostra infància, uns solament de paraules i altres de paraules i gestos, volem assenyalar en primer terme aquells que els pares, familiars o altres persones practicaven amb els petitets quan els volien fer jugar, jugant ells a la vegada, i que variaven segons l'edat i les circumstàncies del moment, o si eren per fer dormir, per espavilar, o per entretenir.

D'aquests jocs, en guardem el claríssim record d'alguns que, constituïts per moviments i per frases més o menys cantades, presentarem al lector per mitjà de la reproducció d'un parell de ratlles del seu començament, que anotem a continuació:

La son son se n'és anada,
Déu li dó bona tornada
...

Vall manetes,
pica manetes,
...

Arri, arri, tatanet,
anirem a Sant Benet,
...

Aquest és el pare,
aquesta és la mare,
...

Salta, miralta,
trenca una galta,
...

Altres jocs no necessitaven pas la col·laboració de les persones grans. Els petits hi dedicàvem bones estones, en companyia dels companys d'escola o del veïnat. Esmentarem els següents:

La gallina puritana
pon un ou cada setmana
...

Escarbat bum-bum,
posa-hi oli, posa-hi oli,
...

Infants mataronins a la sortida d'un casament a Santa Maria (1905?).
Fotografia Spà Salarich. MASMM. Arxiu d'Imatges.

A, b, c,
la pastera ja la sé.
...

La sardana de l'avellana
pica de peus i balla de gana,
...

Cargol, treu banya,
puja la muntanya,
...

Sol, solet,
vine'm a veure,
...

La lluna,
la pruna,
...

Fum, fum,
xemeneia amunt,
...

Ploreu, ploreu ninetes,
que el ruc està malalt;
...

Quan el pare no té pa,
la canalla, la canalla,
...

Campaneta la ning-ning,
qui la troba ja la tinc.
...

Serra, serra la vella
que es menja l'escudella,
...

Tinc un burro tan valent,
porta carga, porta carga,
...

Cavall fort,
tente fort,
...

Després de mencionar els jocs que es pot dir que van des del bressol a l'escola i al carrer, a més del «cavall fort», ens hem de referir al de «saltar i parar» que es presenciava molt pels carrers de la ciutat.

Infants mataronins a la platja de Mataró (1905?).
Fotografia Teodor Solà. MASMM. Arxiu d'Imatges.

També en certs llocs espaiosos els nois jugaven a «soldat nou», a baletes i a fer ballar la baldufa.

Jugar a «fet» era cosa molt corrent, sobretot entre nois. Un altre joc que es practicava bastant era el que s'anomenava «flèndit». Era una modalitat de joc de fer «parada amb cartrons», que creiem ha desaparegut del tot. Aclarim que aquests «cartrons» corresponien a les cares impreses de les capses de llumins, que en aquells temps reproduïen escenes de la guerra de Cuba i, més endavant, de la del Transvaal i de la russo-japonesa.

ALÇAMENT DE TIPUS POLÍTIC I VAGUES REVOLUCIONÀRIES

En la nostra infantesa, escoltant les converses de tertúlies i cafès, és natural que sentíssim parlar de l'afusellament de Ferràndiz i Bellés, dos militars que uns anys enrera havien abandonat el seu lloc a la guarnició de Santa Coloma de Farners per sumar-se a un complot contra el règim, en favor de la instauració de la república. Igualment ens esforçàvem per retenir els detalls de la rebel·lió que no pas molts anys abans havia fracassat a Santo Domingo de la Calzada, i en altres llocs, que va costar la vida d'alguns il·lusos, i també de la sublevació del general Villacampa; tot eren fets passats, que semblaven ocorreguts «ahir», atenent el sentit de l'actualitat que hi donaven les persones grans, però que a nosaltres ens feien l'efecte de coses molt llunyanes, segons la «mida» que ens oferien els nostres pocs anys.

Ens cal confessar que davant d'aquelles converses, sentíem com un desig de veure succeir «coses grosses». I no va pas trigar molt de temps perquè el capítol d'aquests fets que podem qualificar d'anormals, o sia, que trenquen la monotonia del viure diari, començés a obrir-se davant dels nostres ulls, com un esbós de les veritables «coses grosses» que la Providència ens reservava en el futur.

Després d'escoltar notícies retrospectives a l'entorn de l'anomenada bomba d'en Pallàs, d'aquest succés bastants mataronins pretenien saber que aquest anarquista havia tingut el propòsit

de tirar-la al general Martínez Campos, a Mataró, al pas de la processó de les Santes, havent-se'n desdit per intervenció miraculosa d'aquestes; després de sentir parlar moltíssim de les víctimes de les bombes del carrer dels Canvis i del Liceu, i dels nombrosos presoners que havien estat conduïts al castell de Montjuïc, i dels reals o suposats turments que a alguns d'ells s'havien inferit; hi havia encara les guerres de Cuba i Filipines, amb l'apèndix final de la sostinguda amb els Estats Units.

Totes aquesta «coses» tenien realment gran importància, però un noi de pocs anys no podia veure-les talment com eren, ja que els fets, i encara més les guerres, eren lluny de Mataró. Però després l'escenari va ésser un altre.

L'octubre de 1899 hi va haver l'alçament d'algunes partides carlistes en diferents llocs. Una d'elles, capitanejada per un ex-sergent que havia lluitat a Cuba, va pretendre d'atacar la «casa-cuartel» de la guàrdia civil de Badalona, i va ésser mort en el tiroteig que va produir-se. Naturalment, el fet va originar un remarcable moviment de forces, i d'aquells dies guardem el record que el vell «cuartel» del capdamunt de la Riera estava ocupat per la guàrdia civil. Tenim present, com si fos ara, un detall intranscendent. Una nit, en anar la nostra família cap a casa, vàrem ésser sorpresos no pel «¿quién vive?» del sentinella que hi havia a la porta, sinó per la salutació que ens feia, a distància i amb sordina, de manera completament extra-reglamentària. Es tractava d'un guàrdia que era bon amic nostre.

A part de les vagues que més o menys sovint es repetien a la nostra ciutat, promogudes per les societats obreres, llavors no es parlava encara de sindicat, sinó de societat de resistència, va tenir una gran repercussió aquí la vaga general que l'any 1902 va haver-hi a Barcelona. Va ésser la primera d'Espanya.

L'any 1906 varen tornar a moure brega els carlins, i es va aixecar alguna partida. Hi havia qui deia que era cosa d'origen borsari. Qui ho sabia? Una d'aquestes partides tenia per cap en Soques, un coronel carlí de la passada guerra, el nom del qual era Manuel Puigvert, que va ésser molts anys alcalde de Calella, d'on era fill, i on se li ha rendit homenatge donant el seu nom a un passeig públic. Llavors es deia que fins i tot aquest nucli sediciós s'havia tirotejat amb la Guàrdia Civil. El cert és que la nostra ciutat va ésser visitada per un esquadró de cavalleria, que anava de pas cap a l'Empordà i que, en fer parada aquí, els soldats varen ésser allotjats per les cases i els cavalls distribuïts entre les quadres de l'antic «cuartel», les de l'Hostal de Montserrat i altres llocs apropiats.

Fets molt lamentables varen ocórrer a la nostra ciutat el dia 11 d'octubre de l'any 1908. Les lluites polítiques estaven molt enverinades, i des de la premsa, i per mitjà de pamflets, s'atiava les masses republicanes a cometre agressions contra els carlins quan aquests efectuaven algun míting o bé organitzaven aplecs. Un aplec celebrat a l'ermita de la Misericòrdia, de Canet de Mar, pel motiu de beneir-se la bandera de la Joventut Carlista de Mataró, va donar lloc que el vespre d'aquell dia, en retornar els expedicionaris a la nostra ciutat, fossin escomesos a trets, amb la finalitat, declarada prèviament, de prendre'ls la bandera, objectiu que quedà frustrat. El tiroteig va causar un mort i alguns ferits.

Quan es van produir els fets, als quals acabem de referir-nos, ja no anàvem a estudi, sinó que érem aprenents en el taller on vàrem començar el nostre ofici i, per tant, el fet de conviure entre homes i recórrer la ciutat d'un cap a l'altre per obligació, ens donava un coneixement més cabal de les coses i ens feia copsar millor la importància de les idees i les conductes. Ens semblava, senzillament, que érem més homes. I va ajudar a afermar en nosaltres aquest concepte, el detall que ens permetem d'anotar a continuació.

L'any 1909 l'inici de la Setmana Tràgica va consistir a fer plegar els treballadors de les fàbriques i tallers. Quan els «revolucionaris» van venir a fer sortir els obrers del taller on treballàvem, un d'ells, que per realitzar certa feina havia estat entrant del taller, després d'haver fet sortir els fadrins, com es deia llavors, o sia, els oficials, va exclamar: «encara en falta un», i aquell era jo. Fins que vaig sortir no es varen moure.

La Setmana Tràgica va tenir molta gravetat. A Mataró, si s'ha de dir la veritat, de tràgica, no en va tenir gran cosa. Llevat de la crema de les casetes de consums, de l'intent d'assalt a la zona de Reclutament, situada al Camí Ral, on hi va haver algun ferit en el tiroteig que va produir-se, i de la temptativa de cremar el col·legi dels Salesians, d'on els incendiaris van fugir tan bon punt veieren els tricornis de la Guàrdia Civil, tota la resta foren aldarulls, amenaces i molta «fanfarroneria». Volem fer constar també que la crema de les casetes de consums, o dels burots[2], era l'obsessió inveterada de gairebé tots els «revolucionaris» d'aquells temps.

També es donaren casos bastant còmics. Al Dr. Roig, rector de la parròquia de Santa Maria, el comitè revolucionari li va trametre un ofici comminant-lo a tancar l'església, ja que no era lloc de venda d'articles de primera necessitat. A més, pel motiu de procurar subvenir les necessitats més peremptòries de la població obrera, va haver-hi una entrevista entre el referit rector i uns membres del comitè revolucionari; aquests havien demanat al Dr. Roig que assistís a una reunió a la riera d'Argentona, però ell els va convèncer de celebrar-la, en hora convenient, en el seu propi despatx, i així es va fer.

Un fet divertit que es va comentar va ésser el d'un individu que, la nit de l'atac a la Zona, va fugir de l'indret corrent i cridant que l'havien ferit, ja que sentia humitat en la seva roba interior. En ésser socorregut, va resultar que no portava sang, ni tenia cap ferida. La mullena havia estat produïda solament pels efectes de la por.

Aquella setmana, per als qui encara la recordem, porta la memòria de diversos fets ocorreguts com l'intent dels revolucionaris, homes i dones, d'aixecar els rails del tren, amb la finalitat -deien- d'evitar l'expedició de reservistes a l'Àfrica, la recollida de les armes del sometent i les corredisses cap a la platja per tal de deturar el suposat desembarcament de frares, fugitius de Barcelona, corredisses que al cap de pocs dies canviaren de sentit, quan el canoner «Temerario» va desembarcar a la platja una companyia de la Guàrdia Civil. L'arribada dels guàrdies i les agafades posteriors van tancar el capítol, que tingué algun relleu de tragèdia i altres d'indubtable comicitat.

Les passions polítiques varen arribar a ésser tan fortes a la nostra ciutat, que fins i tot es barallaven els propis republicans. La pugna era tan gran entre els elements radicals-lerrouxistes d'una part i els del partit nacionalista-republicà de l'altra, que una nit, al carrer de Montserrat, un membre d'aquests darrers -el jove Nonell-[3] va ésser mort a trets de revòlver.

La superficial evocació dels alçaments, aldarulls i vagues revolucionàries que acabem d'efectuar, la donem per acabada en una data no massa endarrerida, l'any 1917, quan va tenir lloc la cèlebre vaga revolucionària que tanta repercussió va tenir en la política general d'Espanya i que també va transcendir a la nostra ciutat, com tots els moviments polítics i socials que prenien amplitud en aquells dies.

CLERGUES D'AHIR

Del temps al qual fem referència en molts dels capítols d'aquest enfilall de records nostres, la memòria ens fa reviure diferents elements que integraven la clerecia de Mataró. Sobresortien amb relleu evident el Dr. Castellà i Pujades, que havia estat ecònom i regent de la parròquia de Santa Maria, i a qui moltes persones, quan ja no ostentava el càrrec, continuaven anomenant-lo el regent. El rector de Santa Maria, i per tant l'arxiprest, era el Dr. Costas, i el de Sant Josep, mossèn Bentura, que l'any 1905 varen deixar la ciutat per possessionar-se a Barcelona de les rectories de la Concepció, el primer, i de Sant Francesc de Paula, el segon.

Entre els capellans d'aquells dies es comptaven el doctor Fornells i el doctor Nunell, dues veritables personalitats ciutadanes. Tots dos eren llicenciats en Dret Civil i pertanyien al Col·legi d'Advocats de Mataró. El primer s'havia distingit molt en la recerca de dades històriques referents a la nostra població. Aquests dos sacerdots tenien ascendència marinera, i físicament contrastaven moltíssim, ja que el Dr. Nunell era secardí i, en canvi, el Dr. Fornells era extremadament panxut. En relació amb aquesta circumstància, si se'ns permet, i també perdonat, per ésser bast el seu contingut, contem aquí una anècdota ocorreguda durant un novenari d'Ànimes, quan es feia la rifa dels pans, i els escolans anaven davant i darrera dels feligresos perquè omplissin els rodolins[4]. A l'hora d'obrir aquests rodolins, va sortir-ne un que deia «les tripes del Dr. Fornells, no caben ni en dos gibrells».

Aquest sacerdot tenia la seva residència al Carreró, i el Dr. Nunell al carrer de Sant Pere, una mica lluny de l'església parroquial a la qual pertanyia, igualment com succeïa amb Mn. Pere Agustí, conegut per mossèn Pere Petit, i amb el seu germà Mn. Constantí, que vivien al carrer de Sant Josep, casos poc corrents, ja que els capellans d'anys enrera, comunitaris d'una parròquia o adscrits a ella, procuraven sempre de viure en les seves proximitats, segurament amb la finalitat de poder concórrer amb temps suficient als actes del culte, a l'acompanyament de Nostre Amo quan era portat sota tàlem, cas que llavors no era pas infreqüent, i a la crida de la campana quan aquesta, després d'haver anunciat amb el toc de difunts l'hora de l'enterrament, tocava el que se'n deia «l'arreplega». Per això recordem que al carrer de la Coma hi vivien Mn. Badia, el Dr. Valdé i Mn. Colomé, al carrer de Sant Bru, Mn. Collet, al d'en Palau, Mn. Renter, al d'en Pujol, Mn. Ferrer,

Mn. Canal, que era l'administrador del Cementiri, i el Dr. Mas, que després va ésser bisbe de Girona, a les Espenyes, Mn. Frigola, al carrer Nou, Mn. Macià i Mn. Mora, al carrer de Cristina, Mn. Martí, i al de Bonaire, Mn. Julià.

El mateix desig de viure prop de la seva parròquia també el demostraven els capellans de Sant Josep, puix prop d'aquesta església vivia Mn. Pau Ferrer, i al carrer d'en Molas, Mn. Prat i Mn. Comas.

Cal remarcar que en aquells dies els sacerdots portaven manteu[5] sempre que anaven pel carrer, i també el barret propi dels capellans, alguns de forma molt semblant a la teula.

LES FÀBRIQUES

Fent memòria de les fàbriques que hi havia a la ciutat en el temps que comentem, les que nosaltres hem aconseguit en la nostra infantesa, ens cal assenyalar almenys les principals.

Moltes s'havien creat a l'impuls del progrés que representava la màquina de vapor, establerta per primera vegada a Mataró l'any 1840[6]. Molts dels obrers i obreres empleats en elles deien que treballaven «al vapor».

Les més importants eren can Massot, al carrer de Campeny, ca l'Escubós, més coneguda amb el nom de «les faixes», al carrer de Pinzón, en l'edifici que temps després va ésser caserna d'Artilleria[7]; ca l'Arenas, coneguda pel Vapor Nou, avui Hijos de Antonio Fábregas, S.A., que tenia entrada per un túnel des del carrer de la Mercè, ja que encara no existia el carrer de Lepant, ca l'Esquerra i can Gordils, al carrer de Sant Agustí, can Marfà, al Ravalet, can Bonet, més tard convertida en fàbrica Minguell, al carrer de Sant Bonaventura, can Mas, coneguda també per can Biada, al carrer de Sant Joan, can Baladia de Dalt i can Baladia de Baix, la primera al carrer de Biada i la segona al carrer de la Unió.

Les fàbriques esmentades donaven avís per a l'entrada i la sortida dels treballadors per mitjà del toc d'una sirena. Encara tenim record de la que tenia el so més fort, la de can Mas. Ca l'Esquerra i can Marfà ho feien amb una campana. Can Marfà, més endavant, també va posar una sirena.

La majoria de les fàbriques mataronines esmentades eren de filats i teixits; a l'època, el gènere de punt encara no havia pres increment.

Volem també fer constar que les condicions de treball eren molt diferents de les d'avui. L'horari de treball era de dotze hores diàries i els obrers dins de la fàbrica, moltes vegades, no tenien les més elementals garanties; tot quedava fiat a la bona voluntat del patró i, en certs aspectes, al bon tracte dels encarregats, o majordoms, com s'acostumava a dir en aquells temps.

Els poders públics no s'havien preocupat encara de regular les relacions entre patrons i obrers, i no era gens estrany que es suscitessin conflictes d'ordre laboral. Conflictes que moltes vegades conduïen els treballadors cap a la bullanga de tipus polític.

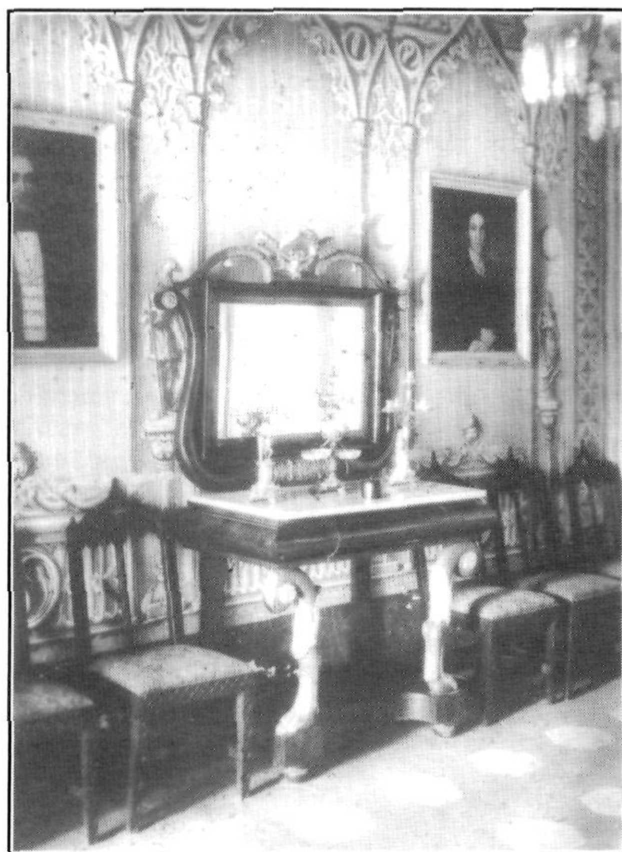
De petit havíem estat testimoni de diverses vagues i havíem vist escamots de vaguistes corrent d'ací i d'allà, per evitar l'entrada al treball dels obrers que no volien sumar-se a l'atur, i piquets de la Guàrdia Civil, apostats a les cantonades, per actuar amb energia o amb lenitat, segons l'esperit de les ordres rebudes.

Interior de can Viladesau, a la Riera (1923).
Fotografia Arxiu Mas.

Interior de can Viladesau, a la Riera (1923). Fotografia Arxiu Mas.

És ben sabut que la nostra ciutat, durant molts anys, havia estat teatre de fortes lluites socials, que moltes vegades generaven violència. Tot i que no és del nostre record, volem esmentar el període comprès entre els anys 1881 i 1885. L'any 1881 va haver-hi una vaga que va durar catorze setmanes. El 1882 varen sofrir atemptats els fabricants senyors Baladia i Fonrodona, el primer en plena Riera, i el segon a la baixada d'en Feliu. I l'any 1885 va ésser assassinat en Josep Rovira, conegut per Nissa, majordom de la fàbrica Mas del carrer de Sant Joan.

LES CASES I ELS SEUS MORADORS

De manera esquemàtica, a l'època de la qual ens ocupem, dividiríem els habitatges mataronins en tres categories: els senyorials, els de la classe mitjana o menestral, i els dels treballadors. Les cases senyorials acostumaven a ésser de grans dimensions, amb sostres enteixinats, i amb mobles d'època de diversos estils.

Els seus moradors, en general, portaven una vida quieta i morigerada, i es dedicaven de manera gairebé exclusiva –a part d'alguna escapada a la política– a l'administració de les seves rendes, provinents de les propietats, masies, vinyes, terres de conreu, alguna mina d'aigua, cases de lloguer, etc., que tenien escampades no sols per la comarca, sinó també per diferents llocs del país.

En aquestes famílies es procurava donar carrera als fills, si bé no sempre l'exercien. Les noies anaven al col·legi fins a molt grans; hi aprenien d'una manera especial «labors», o sia, cosir i brodar, i assignatures que s'anomenaven d'«adorno», com piano, pintura, etc.

La majoria d'aquestes cases tenien celler, amb el corresponent cup, en el qual es trafegava de valent en el temps de la verema, ja que no solament s'hi portaven les portadores de raïm de les vinyes pròpies, conreades a parceria, sinó que també servien per a la verema dels propietaris que no disposaven de celler propi, que pagaven el corresponent cànon.

Habitualment aquestes famílies tenien servei femení, compost, com a mínim, de cuinera i de cambrera, i moltes vegades tenien, a més, un servidor de tota confiança, que feia, segons les oportunitats, de criat, de tartaner, o de cotxer. El

Interior de can Pompeu Serra, al carrer de Barcelona (1923). Fotografia Arxiu Mas.

vehicle més generalitzat per al servei de les persones benestants era la tartana, que s'utilitzava tant per fer una visita a parents o amics, com per concórrer a la festa major d'algun poble de la rodalia.

Interior de can Vinyes, carrer de Santa Maria, cantonada carrer de Beata Maria (1923). Fotografia Arxiu Mas.

Moltes vegades el motiu d'enganxar la tartana no era altre que acompanyar els senyors a l'estació del tren o als banys, en temps d'estiu.

En un determinat dia de la setmana, en aquestes cases senyorials, s'acostumava a fer una caritat pública, i s'arreplegaven en la seva entrada o vestíbul una munió tan nombrosa de captaires, que a voltes s'escampaven pels portals i entrades del veïnat, constituint, a l'hora que rebien el donatiu, una corrua bastant llarga. No cal dir que aleshores encara no s'havia prohibit la mendicitat.

Interpretació musical a can Cassadó d'Agell. Al piano, Quima Caballol. Al violoncel, Víctor Granados, fill d'Enric Granados. Fotografia Spà Salarich. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Les famílies benestants existien en major nombre. També se'n deien famílies menestrals, els ascendents de les quals havien estat artesans o comerciants. Normalment el cap de casa es dedicava de ple a alguna de les indústries o comerços que donaven vida i relleu a la ciutat.

Les seves cases acostumaven a ésser de propietat, moltes de les quals les havien fet construir o arranjar d'acord amb els gustos de l'època.

En els menjadors hi havia armaris plens d'excel·lents vaixelles i de riques cristalleries. A la sala d'estar d'aquestes cases, no hi faltava mai un piano per poder fer exercicis de música, o bé perquè en certes diades s'hi toquessin valsos o s'hi acompanyessin interpretacions musicals.

Cases de comparets, al Camí Fondo.
Fotografia Manel Salicrú i Puig. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Als dormitoris, igual que en les cases senyorials, hi havia bones calaixeres de marqueteria, curulles de robes, de bones teles, moltes vegades amb brodats sortits no solament de les mans de les noies de la casa, sinó de les de la mare o de les àvies, i que constituïen una joia preuadíssima per a tota la família.

De les parets de les habitacions penjaven retrats d'antics familiars, alguns pintats a l'oli i altres que recordaven els primers daguerreotips. En alguna habitació, també s'hi podia veure, posada en un marc més o menys artístic, una felicitació dedicada, amb motiu de la seva onomàstica, al pare o a la mare, feta amb aquella cal·ligrafia tan carregada de corbes i perfils, que a l'època era de moda.

Les cases dels treballadors, segons fossin de comparets, de pescadors i mariners o obrers de fàbrica, tenien algunes característiques diferents. Per exemple, les dels primers acostumaven a tenir una gran entrada, que s'ocupava amb el carro i els atuells o eines pròpies de qui conrea la terra, espai que en les cases de pescadors era ple de xarxes i d'arts propis per a la pesca i que, en algun cas, fins i tot era ocupat per alguna petita barqueta. Gairebé totes aquestes cases, de cós, tenien l'escala d'anar a dalt que començava a la mateixa entrada. Al menjador, hi havia habitualment un escudellar buidat a la paret, pica per rentar plats, acció que quasi bé sempre es feia amb l'aigua del pou que moltes cases tenien a l'eixida, puix eren escasses les que disposaven d'aigua corrent.

Cases de treballadors, al carrer Fray Luís de León.
Fotografia Manel Salicrú i Puig.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

Afegim que en algunes cases el pou que tenien a l'eixida era mitger, servia per a dues famílies i era situat just sobre la partió que separava les dues cases.

La cuina, a voltes, formava una sola nau amb el menjador, però la majoria de les vegades estava protegida per una mampara de fusta i roba, o bé per un lleuger envà. No cal dir que totes aquestes cuines tenien llar de foc, i bastants d'elles

forn i pastera. Malgrat que era cosa corrent l'enllumenat del petroli, en algunes d'aquestes cases es servien encara del llum d'oli o del de ganxo, com havíem vist en el domicili dels nostres avis.

A l'eixida de les cases dels comparets, hi havia la cort de l'animal de càrrega. A vegades, fins i tot, n'hi havia dues, ja que a més de tenir un animal per al carro i per llaurar, també criaven un o dos porcs. A més, en galliners, no cal dir que es criaven gallines, conills i coloms.

Les cases en les quals vivien els obrers de fàbrica o de taller, en general, ocupaven els nous carrers de l'eixample, formats a la fi del segle XIX. Podien ésser de planta baixa, de planta baixa i pis –de cós– o d'escaleta, amb habitatges a la planta baixa i a la planta pis. La distribució de totes era molt similar.

Si eren de planta baixa tenien una entrada exterior amb un cancell amb pica-porta i mirador; després venia el corredor en el qual s'obrien les portes corresponents a tres cambres o «quartos», com deia la gent, en castellà, un que donava al carrer, la cambra del mig, anomenada també el «quarto» fosc per no rebre altra llum que la del corredor, i la cambra que tocava al menjador, del qual rebia llum per una finestra.

Les cases de planta baixa i pis seguien l'estil tradicional de la casa de cós, amb escala central. A la planta baixa, un dormitori, amb sala i alcova, i finestra al carrer, el menjador i la cuina. Al pis, els dormitoris.

Les cases d'escaleta, normalment també de planta baixa i pis, tenien dos habitatges, un a cada planta, amb distribució molt similar a la que ja hem expressat per a les cases de només planta baixa.

En aquestes cases, el mobiliari i l'equipament era, en general, molt elemental.

I en aquests moments, quan parlem de les cases de la població i de les seves característiques, ens permetem, com a nota curiosa, anotar el cas succeït a l'autor d'aquest treball l'any 1914, quan va deixar un pis del qual pagava un lloguer mensual de disset pessetes, per anar a viure a una casa sencera, de dalt i baix, per un lloguer que era solament de dotze pessetes al mes.

UN CAPÍTOL TRIST

En el reguitzell de records que avui recapitulem en aquestes planes, entenem que no pot faltar-n'hi un que constitueix un veritable capítol trist de la història mataronina. Es tracta de l'ajusticiament de la Rosa Boix i Freginals, una dona de Dosrius que va emmetzinar el seu marit, havent quedat provat que en el delicte hi havia hagut reincidència.

El crim va produir-se l'agost de l'any 1893. Els rumors alarmants que varen córrer per la població, després de la mort del marit de la Rosa, provocaren la intervenció de les autoritats. En l'exhumació del cadàver, en presència del jutge senyor Pedro Zamora, es va poder comprovar l'existència d'arsènic, en forta quantitat, a les vísceres del mort. I com a conseqüència de la referida diligència, varen quedar processats la Rosa Boix, la seva vídua, i un individu que es va considerar còmplice del delicte.

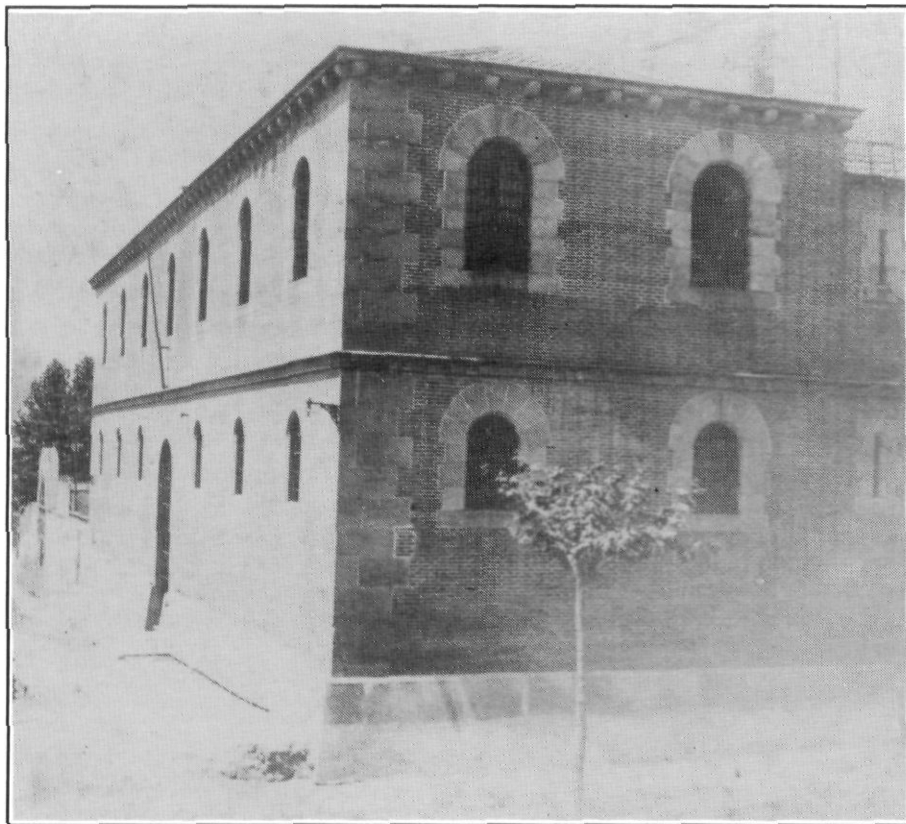
A finals de 1894, a l'Audiència territorial de Barcelona, va tenir lloc la vista per jurat, dictant-se veredicte d'inculpabilitat. Però el fiscal va demanar la revisió del procés, per estimar que hi havia hagut error manifest, accedint la sala, per unanimitat, a la petició del ministeri públic.

El febrer de 1895 va tenir lloc nova vista per jurat, i aquesta vegada el veredicte va ésser de culpabilitat per a la Rosa Boix, que va ésser condemnada a morir al garrot, quedant lliure el suposat còmplice.

Després de moltes incidències, es va assenyalar el dia de l'execució, que va ésser el 23 de juliol de 1896, precisament en vigílies de la festivitat de les Santes patrones de la ciutat. En aquell moment era jutge de primera instància el senyor José M. de la Torre, prop del qual es feren gestions per procurar que no quedés enterbolida la festa major per l'acte fatídic d'un ajusticiament.

Personalitats locals, moltes entitats i diversos periòdics que es publicaven a la població varen trametre telegrames a la reina regent demanant l'indult de la condemnada. Però tot va resultar infructuós.

El jutge va disposar que el cadafal fos aixecat a la riera de Cirera, al centre del rieral, a molt poca distància de l'edifici de la presó, davant del camp dels Genovesos, lloc avui ocupat pel Círcol Catòlic i la Sala Cabañes.

L'edifici de la Presó de Mataró, l'any 1926.
Fotografia Mn. Joan Colomer. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Al voltant del cadafal, hi van formar soldats del batalló de caçadors de Figueres.

Els jesuïtes Vicenç Valls i Antoni Viladevall, aquest darrer fill de Mataró, varen prestar a la Rosa Boix els últims auxilis espirituals.

Després de l'execució, el primer dels esmentats religiosos va dirigir-se a tots els presents dient que la Boix havia mort amb exemplar resignació cristiana, i perdonant tothom a qui podia haver ofès. Al mateix temps va preguntar a la concurrència si la perdonava a ella, i va ressonar un sí, pronunciat per una infinitat de persones.

La rea va arribar a Mataró el dia 21, acompanyada per un practicant, un sergent i dos individus de la Guàrdia Civil; i va ésser conduïda a la presó amb una tartana. La seva custòdia va ésser encarregada als mossos d'esquadra, que vingueren manats per un subcaporal.

Per entendre que no corresponen a aquest treball, passarem per alt certs detalls, com quines monges tingueren cura de la Boix en les seves últimes hores, com fou el sopar de la vigília amb els seus fills, el testament atorgat, les visites d'autoritats i de persones representatives, etc; sí que farem constar, però, que, en una sola nit, els cabells negres varen tornar-se-li de tot blancs, cosa que va ésser molt comentada.

En sortir de la presó, la rea, vestida ja amb la hopa i en un carro cobert de negre, va ésser conduïda al patíbul, on immediatament va quedar complimentada la sentència. En el curt trajecte que va recórrer, fou acompanyada per un seguici que havia sortit processionalment de l'església de Santa Maria, compost per uns vint-i-cinc membres de la confraria de la Puríssima Sang, amb la imatge del Sant Crist, i alguns sacerdots, presidits pels senyors rectors de la parròquia de Sant Joan i Sant Josep i de les Escoles Pies.

Unes tres mil persones, escampades per la riera de Cirera, horta dels Genovesos i alguns terrats i teulades de les cases properes, van assistir a l'execució; cal tenir en compte que va venir molta gent de la comarca, i sobretot de Dosrius, poble on s'havia comès el crim.

En aquells dies era encara bastant estès el costum que alguns pares portessin els seus fills petits a veure com es donava compliment a la pena de mort, per afegir-hi, com si es tractés de complir un ritu, l'acte de donar una bufetada a l'infant, a fi que –deien– es recordés per sempre de com era la fi d'un criminal, i de com acabava la vida dels malfactors.

En el meu cas, probablement perquè els meus pares van considerar la meva tendra infantesa, o bé perquè no creien massa en l'eficàcia futura de la bufetada, vaig tenir la sort de no rebre-la. Per altra part, no vàrem anar a veure l'execució, sinó solament a contemplar el patíbul quan ja s'havia donat garrot a la rea, la qual hi va restar exposada fins a la posta del sol. Recordem que un gran vel negre cobria el seu cap.

Malgrat que jo era molt petit, és segur que la circumstància de viure en un carrer no massa allunyat del lloc de l'execució m'ajudà a mantenir el record d'un fet tan llastimós, i també pel fet de la comunicació constant que el meu pare tenia

amb el poble de Dosrius, a conseqüència del seu treball professional, cosa que donà lloc al fet que, durant molt temps, abans i després de l'execució, poguéssim escoltar moltes i apassionades converses sostingudes a l'entorn del crim de referència.

I ara volem fer constar que, tot i escriure coses del «nostre record», en parlar d'aquest succés, com també en altres capítols d'aquest treball, hem recollit «d'arxiu» certes dades que no reteníem en la memòria per completar la informació.

Ramon Salas i Oliveras

NOTES

1.- Actualment es coneix per bingo.

2.- Les casetes dels burots eren situades a totes les entrades de la ciutat. Un funcionari municipal, el burot, hi cobrava una taxa que gravava els queviures que pagesos i comerciants introduïen a la població. Van subsistir fins als darrers anys cinquanta.

3.- El 22 d'octubre de 1911.

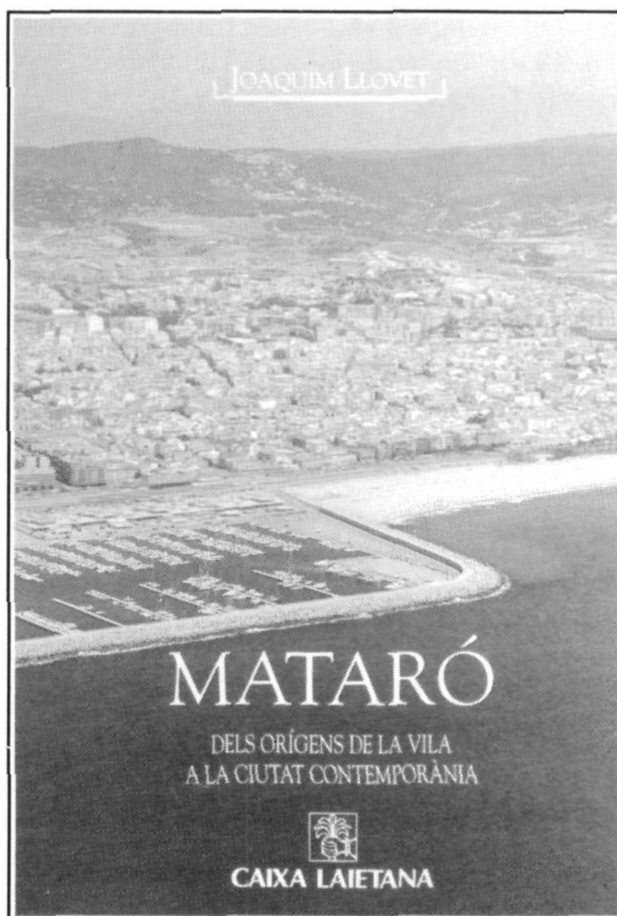
4.- Les rifes es feien amb el sistema d'introduir en una bossa uns petits papers, plegats, que duien escrit el nom dels participants. Aquests papers s'anomenaven rodolins. De la bossa es treia un dels rodolins –del fet se'n deia l'extracció– i la persona el nom de la qual era escrit al rodolí era el guanyador.

5.- El manteu era una capa pròpia dels sacerdots.

6.- A can Gordils, al capdavall del carrer de Sant Agustí.

7.- El carrer de Pinzón era un tram de l'actual avinguda del Maresme. La fàbrica Escubós, després caserna, ocupava l'avinguda Jaume Recoder.

Joaquim Llovet
Mataró; dels orígens de la vila a la ciutat contemporània

La darrera obra de Joaquim Llovet, *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, és la reelaboració i «aggiornamento» de l'obra *La Ciutat de Mataró* que Llovet publicà fa uns quaranta anys. El seu objectiu, tal com el propi autor expressa en el pròleg, és presentar una síntesi de la història de Mataró, de caràcter general i enciclopèdic.

I precisament per això, l'obra resumeix un ingent exercici rigorós de recerca i una selecció valenta de documentació que permeten introduir una visió de conjunt de la història de la ciutat.

Llovet, fugint d'una exhaustiva exposició de dades, ens mostra totes aquelles que creu que són importants per a una comprensió dels corrents de fons de la història de Mataró. Una tria ordenada, doncs, d'esdeveniments, que malgrat la ineludible subjectivitat, permeten al lector una comprensió global i una jerarquització de fets, evitant l'excés d'informació.

Llovet utilitza dues variables clàssiques pel que fa a la informació. La cronològica, més adequada per a una millor claredat expositiva, amb la coherència que resulta de presentar els fets interrelacionats en el seu context contemporani, i l'exposició per temes, dins de cada tall cronològic.

L'obra, presentada per Antoni Bonamusa, president de la Caixa d'Estalvis Laietana, institució editora de la monografia, i prologada pel mateix Llovet, està dividida implícitament en tres parts. La primera és una breu exposició del medi físic, la segona part, o part central, és l'estudi històric de Mataró, objectiu de l'obra, i la tercera, la part final, és dedicada a apèndix, notes i índex.

La part històrica o central es troba dividida, de fet, per la manera de tractar els temes, tipologia de les fonts històriques, conformació del poblament, marc polític,... en tres grans blocs temporals. El primer comprèn els temps anteriors a l'edat mitjana, dividits al seu torn en tres espais, el pre-iber, l'iber i el romà; el segon, dels segles X al XIV, incorpora els capítols tercer i quart; i el tercer bloc, potser el més brillant, explica els segles posteriors, del XV al XX, amb un capítol dedicat a cada segle.

Pel que fa als temes que es desenvolupen en cada tall cronològic, en termes generals, i de forma més explícita en el bloc tercer, Llovet ordena la informació en tres categories de fets, els demogràfics, urbanístics i d'equipament, els econòmics, sectors primari, secundari i terciari, i els polítics, tant els que corresponen al govern local, com els que refereixen la repercussió d'episodis nacionals i internacionals en la vida local.

L'enunciat dels deu capítols de l'obra resumeix la temàtica i el contingut:

I.- *El medi físic*
II.- Temps prehistòrics. La Iluro romana
III.- L'origen de la vila. El domini senyorial (segles x-xiii)
IV.- Els nous senyors de Mataró. La rebel·lió de la vila (segle xiv)
V.- Mataró, vila reial i carrer de Barcelona (segle xv)
VI.- La vila emmurallada (segle xvi)
VII.- El creixement fora muralla (segle xvii)
VIII.- Mataró ciutat i cap de corregiment (segle xviii)
IX.- Mataró en la revolució industrial (segle xix)
X.- El Mataró contemporani (segle xx)

L'obra finalitza amb dos apèndixs. El primer tracta de l'emblemàtica local, dels vots de vila, sants patrons de la ciutat i de la festa major i, finalment, de les figures del folklore local. El segon apèndix inclou una relació biogràfica de mataronins notables.

R.R. i P.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Diumenge de Rams (1917?). Fotografia Pineda. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Sortint dels oficis de Setmana Santa (març 1918). Fotografia Pineda. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Passejant per la Riera (Setmana Santa 1918). Fotografia Pineda. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Via Crucis al cementiri (Divendres Sant 1916). Fotografia Pineda. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Via Crucis al cementiri (Divendres Sant 1916). Fotografia Pineda. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Via Crucis al cementiri (Divendres Sant 1916). Fotografia Pineda. MASMM. Arxiu d'Imatges.

El Combregar General, davant la casa de refrescos Graupera de la Riera, més tard Bar Canaletes (1916).
Fotografia Pineda. MASMM. Arxiu d'Imatges.

El Combregar General, davant la casa de refrescos Graupera de la Riera, més tard Bar Canaletes (1916).
Fotografia Pineda. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

Col·labora:

Patronat Municipal de Cultura

MATARÓ